

Jacobsstaf

maart 2017

113

Restauratie kathedraal

Mijn bijzondere plek

Landschap: Tierra de Campos

Tierra de Campos, hart van de Meseta (p. 36).

Maaïke gaat met haar tante op pelgrimstocht (p. 8).

Entrada

- 4 Kort nieuws, brieven en andere opvallende zaken.**

Zingeving

- 23 Wanneer heb je genoeg gelopen**
Jan Mulock Houwer over de camino als onderdeel van een spirituele zoektocht.
- 35 Heb je het licht gezien?**
Bart van Schaijk steekt tijdens zijn camino talloze kaarsjes op voor mensen die wel wat hulp kunnen gebruiken.

Wandelen & Fietsen

- 13 Naar het ware kruis van Caravaca**
In de serie mini-camino's loopt *Karline Vandenbroecke* in Zuid-Spanje naar een van de meest bezochte bedevaartsoorden ter wereld.

Geschiedenis & Cultuur

- 20 Allesweter Isidorus van Sevilla**
Harry Keijzers over deze heilige die voor de wetenschap van onschatbare waarde is geweest.

26 De rijke traditie van het kloosterleven

Herman Holtmaat verhaalt over benedictijnen, cisterciënzers, bedelorden en het klooster als gebouw.

36 Schrik voor pelgrims

Veel pelgrims gruwen van het landschap van de Tierra de Campos. *Ad Gruijters* niet, hij houdt van deze streek.

40 Licht aan de horizon voor de Pórtico de la Gloria

Al acht jaar is de entree van de kathedraal in Santiago aan het zicht onttrokken. *Karline Vandenbroecke* over een ingrijpende maar noodzakelijke restauratie.

Pelgrimsboeken

- 18 Jonge voeten, oude paden**
19 Naar Compostela vanuit de Lage Landen bij de Zee

Pelgrimeren

- 8 'Ik wil ook wel eens een keertje mee naar Spanje'**
Henny van Oorschot neemt haar tienjarige nichtje Maaïke mee op pelgrimstocht.
- 9 Pelgrimspaspoort van ...**
Petra Koomen
- 10 'Ik loop de tocht voor Daan'**
Hans Sleven en *Hans Buijsrogge* zijn klaar voor hun pelgrimstocht als plotseling het noodlot toeslaat.

Het leven delen op een bijzondere plek (p. 32).

24 Kampkind op de camino

Louis Barreau vindt bevrijding en genezing op de camino.

25 Pelgrimstocht of wandelvakantie?

Conny van Ravenswaaij-Arts

32 Het leven delen

De bijzondere plek van Harry Keijzers.

33 Pelgrimsbelevissen: Verlangen in stukjes delen

Rita Grootendorst

42 De abdij is nooit ver weg

Freek van der Veen verkent de omgeving van de Sint-Adelbertabdij in Egmond: alleen op het Monnikenpad en als deelnemer aan een stiltewandeling.

46 Camino clean

Huib Bol

Het Genootschap

7 Onderweg

Joost Bol

30 Jubileumcamino over zand en klei

In 2016 bestond de regio Groningen/Drenthe van het genootschap 25 jaar. En dat werd gevierd met een jubileumcamino.

39 Agenda

44 Compostelaregister

Verbouwen

Werktijden van professionele klussers heb ik nooit begrepen. Waarom braaf oppassende burgers voor dag en dauw uit hun bed jagen om hen vervolgens rond theetijd met de rommel achter te laten? Kan het klantontvriendelijker?

Toen mijn badkamer verbouwd moest worden, kwam ik in aanraking met twee klussers die vertelden dat hun werkdag zo tussen 9 en half 10 begon. Heren met dergelijk christelijke aanvangstijden kunnen op mijn klandizie rekenen!

In het begin was er niets aan de hand. Ze werkten redelijk door al moesten ze wel wat vaak naar de bouwmarkt. Ik zette een krat pils voor ze neer waar ze nauwelijks van dronken. Op mijn aanmoediging vrijer toe te tasten, lachten ze schaapachtig. Toen ik een keer een reeds gesloten vuilniszak opende om er wat restafval bij te gooien, begreep ik waarom. De zak was voor het grootste deel gevuld met lege bierblikjes. Dit waren doorgewinterde alcoholisten die hun verslaving op een klungelige manier probeerden te verbergen. En die ritjes naar de bouwmarkt? De slijter bedoelen ze! En door die christelijke aanvangstijden konden ze mooi hun roes uitslapen.

Toen ze begrepen dat ik ze doorhad, deden ze geen moeite meer de schijn op te houden en stortte hun werktempo in. Voor mij veranderde het doel – een mooie badkamer – in een antwoord op de vraag: Hoe krijg ik die zuipschuiten zo snel mogelijk voorgoed mijn huis uit?

Een soortgelijke vraag zullen pelgrims die in Santiago arriveren stellen. Wanneer zijn die steigers eindelijk eens weg? Redacteur Karline Vandenbroecke – zij heeft zelf de kathedraal nog nooit zonder steigers gezien – gaat in haar artikel op deze vraag in.

De redactie van de *Jacobsstaf* is ook niet zo van verbouwen. We houden het bij kleine veranderingen. Diverse lezers vroegen of we Jan Mulock Houwer – hij schreef al eerder in de *Jacobsstaf* – als columnist konden vragen. We zijn verheugd dat hij heeft ingestemd met ons verzoek. Ook een andere wens ging in vervulling. We zijn al jaren tevergeefs op zoek naar een cartoonist. In dit nummer het debuut van Rein van Uden. Hij maakte een aantal geestige tekeningen toen hij in onze huiskamer in Santiago hospitalerde.

Verbouwen en vertrouwen liggen dicht bij elkaar.

André Brouwer, hoofdredacteur

redactie@santiago.nl

Jacobsstaf 114 verschijnt in de week van 27 juni 2017

Kopij inleveren uiterlijk 1 mei 2017.

Pelgrimszegen Roncesvalles

Van Mat Theunissen ontvingen we de volgende reactie:

‘Met veel genoegen heb ik in *Jacobsstaf* 111 (september 2016) de verhalen over het klooster te Roncesvalles gelezen. Toch miste ik een belangrijk element in deze verhalen: de pelgrimszegen. Weliswaar werd dit genoemd door de oud-prior, Don Jesús Labiano, in het verhaal van Herman Holtmaat en Gerrit Stemerding, maar er werd verder niet op ingegaan.

Toen we in 1996 in Roncesvalles aankwamen, werden wij bij het inschrijven voor een slaapplek geattendeerd op een gebedsdienst in het klooster, met daaraan verbonden een speciale zegen voor alle pelgrims. Ondanks onze vermoeidheid op die dag besluiten we mee te doen. In mijn logboek lees ik: “De mis en de bijbehorende gezangen van vijf kanunniken in het wit brengen ons in de werkelijkheid van de camino. Veel gezangen bestaan uit een voorzang en een antwoord. De inhoud van de Spaanse en Latijnse gezangen ontgaat ons.” De gezangen en de sfeer in de kloosterkerk brengen ons dicht bij de middeleeuwse pelgrims die deze rituelen ongetwijfeld ook meegeemaakt hebben. Voor ons betekent het ook dat er een religieuze component zit aan het pelgrimeren, die we pas in Spanje gaan ervaren. Op het einde van de dienst worden de pelgrims onder de aanwezigen naar voren geroepen en wordt een zegenwens uitgesproken in het Spaans, Frans, Engels en Baskisch. Met een zegenend gebaar worden we op weg gestuurd. Tot slot zingen alle aanwezigen het *Salvé Regina*. Als we de volgende dag verdergaan, kijken we met veel voldoening terug op dit ritueel. Sterker nog, ik heb in de volgende jaren de neiging Roncesvalles met de pelgrimszegen te gaan vereenzelvigen. In 1999 ontvangen we nogmaals de zegen, in de latere jaren raakt het ritueel kennelijk in onbruik. Daarom was ik zo verbaasd dat het niet meer genoemd wordt in de verhalen over Roncesvalles.’ 🌿

De 'wereldkaart' bij Ciraucui.

Foto: Marian Brundel

Wereldkaart op de camino

Pelgrims Marian en Wim Brundel uit Amersfoort attendeerden de redactie op een bijzondere plek langs de camino. Toen zij vorig jaar de etappe Puente la Reina – Estella liepen, passeerden zij het op een heuvel gelegen plaatsje Ciraucui. Bij het verlaten van het dorp zagen zij links tegen een heuvel een ‘wereldkaart’ gemaakt van planten. Terwijl ze de kaart bewonderden kwam een gepensioneerde onderwijzer aanlopen. Hij vertelde hun dat hij tien jaar geleden samen met de kinderen van de plaatselijke basisschool de wereldkaart had aangeplant, om zo de kinderen te kunnen vertellen waar alle passerende pelgrims vandaan komen. De schoolkinderen onderhouden de plek zelf. 🌿

Wandelen aan de hand van Benedictus

Wandelen in de voetsporen van Benedictus is het motto van een van de tochten in Umbrië (Italië), die door de Nederlandse cultuurhistorica en praktisch filosoof Yvonne Nieuwenhuijs worden georganiseerd. Een wandeltocht door de Valnerina-vallei met diepgang en bezinning op wat Benedictus ons ook in deze tijd te zeggen heeft. Maar ook om de stilte in te gaan, om nieuwe energie te krijgen en inspiratie op te doen.

De tocht bestaat uit een wandeling van zeven dagen over Romeinse en middeleeuwse muilezelpaden en witte wegen, van Ferentillo naar Norcia, de geboorteplaats van Benedictus en het spirituele hart van de vallei. Valnerina is een vallei weg van de waan van de dag. De

Wandelen in de voetsporen van Benedictus.

Foto: Yvonne Nieuwenhuijs

tijd lijkt er vertraagd en het leven wordt geleefd met aandacht en volgt het ritme van de natuur. De streek is beroemd om zijn gastronomie.

De wandelingen zijn geschikt voor iedereen met een gemiddelde conditie en het vermogen enkele uren per dag te wandelen. Deelnemers aan de tocht overnachten op karakteristieke plekken vlak bij de route in een abdij uit de twaalfde eeuw en een sfeervol *agriturismo*.

In augustus en oktober 2016 is Norcia en omgeving getroffen door een aardbeving. Daardoor zijn verschillende kerken en huizen ingestort. Van de kerk gewijd aan de heilige Benedictus staat enkel de gevel nog. De kerk en het klooster moeten opnieuw worden opgebouwd. De monniken die hier sinds 1999 wonen, leven tijdelijk vlak buiten de muren van Norcia in een klooster in de bergen. Deelnemers aan de wandelingen in deze streek steken de monniken, de bewoners en koks op de verblijfslocaties een hart onder de riem en leveren een bijdrage aan spoedig herstel.

Voor meer informatie over deze tocht: info@giottocp.com. Aanmelden is mogelijk via www.giottocp.com. 🌿

Concert 'De weg naar Santiago'

Multiple Voice brengt in de zomer van 2017 een bijzonder programma rond het thema van de pelgrimage, meer in het bijzonder die naar het meest tot de verbeelding sprekende pelgrimsoord: Santiago de Compostela. In 'De weg naar Santiago' zingt het koor zowel oudere als nieuwe muziek. Er klinken composities van renaissancecomponisten als Guerrero, De Monte en Victoria, naast twintigste-eeuws en hedendaags werk van onder meer Pärt, Meador, Todd, Tavener en Jackson. Van laatstgenoemde staan een aantal delen uit zijn op het thema pelgrimage en Santiago toegesneden *To the Field of Stars* op het programma, een werk uit 2011 voor koor, cello-solo en twee slagwerkers. 🌿

Concerten:

- 16 juni 2017, Pieterskerk Utrecht
- 1 juli 2017, Grote of Barbarakerk, Culemborg
- 26 augustus 2017, Cellofestival Zutphen.

Meer informatie op Multiplevoice.nl.

Multiple Voice vertolkt
ondermeer werk van
Arvo Pärt.

Foto: Rene Jakobson

Caminocijfers van 2016

In het najaar werd het record al gebroken, maar begin januari waren er traditiegetrouw de officiële cijfers van het pelgrimskantoor: 277.915 pelgrims meldde zich in 2016 bij het kantoor voor een compostela. Een stijging van 6% ten opzichte van het vorige jaar, en ook het vorige record – bereikt in het Heilig Jaar 2010 – werd overtroffen. De cijfers van het kantoor in het kort:

Al sinds 2012 is de groep buitenlanders groter dan de Spanjaarden die de route lopen op fietsen; in het vorige jaar waren dat er respectievelijk 55% en 45%. Binnen deze groep buitenlandse pelgrims waren maar liefst 146 nationaliteiten vertegenwoordigd. De grootste groep daarvan waren Italianen (16% van het totaal aantal buitenlanders), gevolgd door Duitsers (14%), Noord-Amerikanen (10%), Portugezen (9%) en Fransen (6%).

52% van de pelgrims was man, 48% vrouw. 27% van hen was jonger dan 30 jaar, 55% tussen de 30 en 60 jaar, en de groep 60-plussers maakte 18% uit van het geheel. Bijna 92% legde de route te voet af, zo'n 8% per fiets. Een klein aantal pelgrims kwam te paard of per rolstoel.

De Camino Francés is nog steeds veruit de meest gelopen en gefietste route (ruim 63%), maar verliest enigszins terrein ten opzichte van de andere routes. Ruim een kwart van alle pelgrims (26%) begon de pelgrimage in Sarrià en 12% in Saint Jean-Pied-de-Port.

Het aantal Nederlanders dat een camino liep staat nog niet expliciet op de site van het kantoor vermeld, omdat we zijn opgenomen in de categorie 'overige landen'. Wél wordt vermeld dat er vanuit Nederland 551 mensen hun camino startten (0,2% van het totaal).

Hoeveel pelgrims er nu precies in de Rúa Carretas aanklopten blijft enigszins onduidelijk: op de website van het pelgrimskantoor worden 277.915 pelgrims vermeld; in alle artikelen in kranten en op het internet wordt gesproken van 278.041 pelgrims. Een nageoeg verwaarloosbaar verschil op het totaal, maar waar komt het vandaan? 🌿

(Bronnen: Oficina del Peregrino, La Voz de Galicia)

Gezocht: webredacteur Fietsen en webredacteur Lopen

Op Santiago.nl, de website van het Nederlands Genootschap van Sint Jacob vindt u een schat aan informatie om pelgrims op weg te helpen. Voor het merendeel gaan die pelgrims te voet of per fiets naar Santiago. Die informatie moet echter wel worden bijgehouden. Daarvoor zoeken wij een Redacteur Fietsen en een Redacteur Lopen.

Deze redacteurs zullen zich bezighouden met de vragen:

- Wat wil een voetganger/fietser weten?
- Wat vindt hij/zij daarover op de website?
- Wat ontbreekt er nog op de website, en wat kan er weg?

Voor het redacteurschap wordt van u verwacht dat u:

- Te voet of per fiets naar Santiago de Compostela bent geweest;
- Actief informatie vergaart voor fietsers of wandelaars op de camino;
- Meedenkt over de opzet en vormgeving van de pagina's.

Kennis van HTML is fijn, maar is beslist niet noodzakelijk.

U kunt voor ondersteuning van de werkzaamheden rekenen op de medewerking van het kernteam van de werkgroep Website. U krijgt een instructiedag, waarin het werken met de website en wat wel en niet kan zal worden uitgelegd. De instructie wordt aangepast aan uw ervaring en kennis. Interesse? Stuur dan uw reactie naar webmaster Han Pronker (webmaster@santiago.nl). 🍷

Noodnummer

Lezer Arno Cuppen deed een grappige ontdekking toen hij de vorige editie van de *Jacobsstaf* onder ogen kreeg. Boven de foto van de trapezewerkers en de aankondiging van het thema 'Vertrouwen' merkte hij het internationale noodnummer 112 op. Nu heeft de redactie altijd veel plezier bij het samenstellen van de *Jacobsstaf*, maar deze grap hadden we niet zelf kunnen bedenken. 🍷

Foto: Werner Weemaes

Stokken met een verhaal

'De foto bij het interview met Frans Beckers ('De rijkdom van vrij zijn') in *Jacobsstaf* 112, deed me glimlachen. Ook ik heb voorjaar 2015 de Camino Francés gelopen. Ik liep vanuit Saint-Jean-Pied-de-Port zonder wandelstokken, daar had ik de eerste twee weken geen behoefte aan. Echter, daarna kreeg ik pijn in mijn rechtersvoet. Van alle kanten de diverse adviezen opgevolgd. Niets hielp. In Triacastela moest ik noodgedwongen twee dagen rusten. In de herberg stond al die tijd een wandelstok. Bij mijn vertrek vroeg ik aan de hospitalero of ik deze mocht meenemen. Geen probleem. Deze was immers achtergebleven.

Vervolgens circa 1 kilometer gelopen en weer gerust. Nu bij de Nederlander Marijn in zijn ecologische herberg in A Balsa. De volgende dag gestrand in San Mamede bij Paloma y Leña. De volgende dag naar het ziekenhuis geweest: rust nemen. Hier toch maar weer de 'stoute schoenen' aangetrokken om mijn camino te vervolgen. Op aanraden van een ervaren caminoganger op zoek naar een tweede wandelstok. En ja hoor, ook hier een achtergelaten exemplaar. Uiteraard een ander modelletje, maar daar lag ik niet wakker van! Hier heb ik tot Finisterre mee gelopen. Overigens, eenmaal thuis zou blijken dat mijn middenvoetsbeentje gebroken was. Waar de pijn vandaan kwam was dus nu wel duidelijk ... Maar waarom vertel ik dit? Wat heeft dat te maken met het verhaal van Frans? Wat deed mij glimlachen? De wandelstokken: ook hij heeft twee verschillende wandelstokken. Enne, volgens mij is de groene een broertje van de mijne. Grapje van Jacob? 🍷

Werner Weemaes

LEGO-kathedraal

Op de Fiets- en Wandelbeurs in Utrecht was het beregezellig in het pelgrimspaviljoen. Bij de stand Pelgrimeren met Kinderen werd ons oog getroffen door een bekende kathedraal. We vroegen maker Pieter-Bas de Jong naar zijn beweegredenen. Zeg maar, de mens achter de LEGO.

'Af en toe trekken we wat dozen Duplo van zolder om de kinderen mee te laten spelen. Dan staat de kamer weer vol en na een tijdje ruimen we het weer op. Zo ook in aanloop naar de Fiets- en Wandelbeurs. Als je op een beurs staat is het handig om te laten zien waarvoor je er staat. Een poster is leuk, iets ludieks is leuker. Een kinderfiets? Zo'n poppetje met een vlaggetje dat je weleens langs de weg ziet staan? Een Duplo-kathedraal? Ik ben gaan bouwen aan de hand van een foto. Nog best lastig als Thijs tegelijk ook wil bouwen. Toen ik hem af had, heeft de kathedraal nog een week in de kamer gestaan. Ik heb de kinderen op het hart gedrukt ervan af te blijven. Projectje van papa.

Waar de kinderen het thuis hadden over 'kasteel' bleek er op de beurs iets meer herkenning. Vast vanwege de Jacobus met jakobsschelp en het rietje als staf. Het maakte in ieder geval duidelijk wat het verhaal was wat we te vertellen hadden. Misschien dat de poster achter ons, met de tekst 'Fiet-sen met kinderen naar Compostela' daar ook zijn steentje aan heeft bijgedragen. De kathedraal is inmiddels weer afgebroken, de blokjes zijn de bouwstenen voor een volgend project. Gelukkig hebben we de foto's nog. Net een pelgrimstocht.' 🍀

Foto: André Brouwer

Het
genootschap

Joost Bol

Onderweg

Het pelgrimsseizoen is begonnen en de eerste pelgrims zijn al weer vanuit Nederland onderweg naar Spanje. Uit eigen ervaring weet ik dat het gedeelte door Frankrijk je veel rust geeft.

Soms ben je nog alleen in een van de vele kleinschalige *refuges* die door lokale vrijwilligers of *hospitalero's* van regionale genootschappen worden gerund.

Na Nederland en België zijn er de weidse landschappen en grote bosgebieden: een geheel nieuwe ervaring. Pittoreske stadjes, maar ook veel dorpjes die zijn leeggelopen en waar haast niemand meer lijkt te wonen.

Tegelijk werpt dit deel van de tocht je echt terug op de basisbehoeften van het dagelijks bestaan. Waar slaap ik vanavond? Is er onderweg wel een winkeltje waar ik brood kan kopen en hoe zal het weer zijn? Hoor ik daar de bel van de rijdende winkel? Is er in dit dorpje een restaurant, waar ik tussen de werklui en *routiers* een lekkere warme lunch kan krijgen voor een in Nederlandse ogen *prix d'amis*?

Hoor ik daar de bel van de rijdende winkel?

Eenmaal in Spanje aangekomen is het met de rust gedaan, al is dat ook relatief. Zeker, in de *albergues* is het druk. Als je het kunt opbrengen om wat later aan de dagetappe te beginnen is het op de Camino Francés niet zo druk en kan je er toch de gewenste rust vinden.

En wellicht is het goed om na de rustgevende bezinning in Frankrijk de ontmoeting met medepelgrims uit andere landen aan te gaan. Voor velen worden hier vriendschappen gesmeed die ook na de camino in stand blijven.

Op de algemene ledenbijeenkomst van 18 maart in den Bosch zal ons eigen pelgrimskoor El Orfeón Jacobeo de vertrekkende pelgrims bij de symbolische start van hun pelgrimage muzikaal uitgeleide doen. Ook ik zou dan graag klaar voor vertrek zijn, maar met de kinderen en kleinkinderen die uit Amerika op bezoek komen zit dat er niet in. In het najaar de Camino Portugués? Je moet natuurlijk wel ergens naar uitkijken. 🍀

Joost Bol, voorzitter

‘Ik wil ook weleens een keertje mee naar Spanje’

‘Ik wil ook wel eens een keertje mee naar Spanje.’ Dit zei mijn tienjarig nichtje Maaïke toen ze mij met haar moeder op kwam halen op het vliegveld.

Ik had met Nieuwjaar een vriendin en haar man bezocht in Spanje. Omdat ik laat op vliegveld Eindhoven aankwam, werd ik afgehaald. Ik had voor Maaïke een mooie steen meegebracht die ik op een van mijn wandeltochten had gevonden. Ze was erg blij met haar steen en zei: ‘Ik wil ook graag een keer met je mee naar Spanje wandelen en stenen zoeken.’

Deze vraag liet me de volgende dagen maar niet los en ik kwam tot de conclusie dat dit voor ons beiden heel bijzonder zou kunnen zijn. Ik ben toen gaan praten met mijn broer en schoonzus en die vonden het een mooi plan. Dus heb ik aan Maaïke gevraagd of ze mee wilde op pelgrimstocht naar Santiago de Compostela. Ze was meteen heel enthousiast en het plan werd gemaakt. Omdat Maaïke pas 10 jaar is, moesten we in de schoolvakantie gaan.

We besloten een deel van de Camino Portugués te gaan lopen. De vlucht werd geboekt en na de nodige voorbereidingen kwamen we op 29 april in Porto aan. Na het bezoek aan de kathedraal zijn we met de bus naar Ponte de Lima gegaan en de volgende dag daar onze wandeltocht begonnen.

‘Wat is het hier toch mooi,’ heb ik Maaïke zo vaak horen zeggen. Ze vond het geweldig met me mee te gaan en ze maakte ook gemakkelijk contact met medepelgrims.

Op 6 mei kwamen we in Santiago aan. Na het bezoek aan de pelgrimsmis zijn we onze compostela op gaan halen en hebben we een

bezoek aan de Huiskamer gebracht. We hebben ons ingeschreven in het pelgrimsregister en kwamen tot de conclusie dat ze op dat moment de jongste was die zelf heel de weg gelopen heeft.

Maaïke heeft het naar haar zin op de Camino Portugués.

Foto: Henny van Oorschot

Voor mij was dit mijn zesde camino en op mijn allereerste na de meest bijzondere. Mijn eerste camino maakte ik vanaf thuis en die heeft mijn leven wel enigszins veranderd.

Ik heb Maaïke in de tijd dat we samen op pad waren nooit horen klagen en heb gezien hoe ze ervan genoten heeft. Ze heeft een klein

‘Wat is het hier toch mooi’

kaartje gekregen met een spreuk van Ricky Rieter:

‘Vanaf hier zal ik terugkeren naar het gewone leven van alledag, niet gewoon meer na al wat ik ervaren heb en als rijkdom opgeslagen in de weg die ik zelf ben.’

Ik heb genoten van onze reis samen en deze zal me altijd blijven, lieve Maaïke! 🌸

Pelgrimspaspoort van ...

Naam	Petra Koomen
Woonplaats:	Hoorn
Leeftijd:	52 jaar
Beroep:	Grafisch ontwerper/DTP
Afgelegde pelgrimsroute:	Le Puy-en-Velay – Finisterre
Jaar:	2014
Duur:	11 weken
Lopend/Fietsend/Anders:	lopend

Waarom bent u op pelgrimstocht gegaan?

In 2004, het jaar dat ik 40 werd, liep ik de Vierdaagse van Nijmegen. Toen heb ik mezelf tot doel gesteld om in mijn vijftigste levensjaar naar Santiago de Compostela te lopen. Het was in eerste instantie vooral de sportieve uitdaging die mij trok. Niet slechts een weekje, maar drie maanden wandelen en helemaal los van alles zijn. Ik zag ook uit naar de gesprekken met de mensen onderweg, andere talen spreken en verhalen schrijven, dus eigenlijk de vier dingen die ik het liefste doe.

Wat is uw mooiste pelgrimservaring?

Op 27 april, tijdens de laatste week door Frankrijk, kreeg ik bericht dat mijn moeder ernstig ziek was. Ze had een acute galblaasontsteking en de galblaas was geknapt. Op 1 mei onderging ze een zware buikoperatie, waarna ze een delirium kreeg. Op 4 mei kwam ik aan in Saint-Jean-Pied-de-Port en ik was vastbesloten om de volgende dag naar huis te gaan. Mijn moeder en ik hebben altijd een hele sterke band gehad. Ik kwam op het station en vroeg wat een ticket naar Nederland zou kosten. Dat was ruim 200 euro en ik zou vier keer moeten overstappen. Ik vroeg Jacobus om raad, wat is wijsheid? Ik kreeg sterk het gevoel dat ik nog een dag moest wachten en ik kocht het ticket niet.

Een paar uur later belde mijn zus om te vertellen dat moeder die nacht ontzettend vooruit was gegaan en uit haar delirium was gekomen. Ze had gezegd dat ik vooral door moest lopen. Ze zou niet doodgaan en ze zou op me wachten.

Bij thuiskomst had ik voor haar een Jacobusbeeldje meegenomen en zei haar dat deze apostel ons beiden had beschermd op onze reis. Ze zette het voor zich neer op tafel en verkondigde stellig: 'Die blijft daar staan zolang ik leef'.

Wat voor strategie had u om dieptepunten en ontmoedigende tegenslagen te boven te komen?

Mijn strategie was om altijd het vertrouwen te hebben dat het goed zou komen. Toen ik het bericht over mijn moeder ontving, kreeg ik prompt blaasontsteking en begon het te regenen. Omdat ik vegetarisch ben, en er niet altijd genoeg eten onderweg te koop was, raakte ik ondervoed en oververmoeid. Maar op de juiste momenten waren er altijd de juiste mensen om me er doorheen te helpen. Ik gunde me-

Foto: Albert Scheible

zelf toen een week lang privékamers, af en toe een halve dag rust en ik kwam er weer bovenop. Door al die behulpzame medepelgrims onderweg, had ik steeds het absolute vertrouwen dat het goed zou komen en zo is het eigenlijk de hele reis gegaan.

Wat doet u anders in uw leven sinds u terug bent? Zijn er dingen die u op de camino geleerd heeft en die u thuis in uw dagelijks leven toepast?

Ik heb er destijds heel veel moeite mee gehad om weer in het gewone leven te 'landen' en was overgevoelig geworden. Wat was begonnen als sportieve uitdaging eindigde in een spirituele levenshouding. Door de onverklaarbare dingen en speciale momenten onderweg ben ik anders gaan denken en geloviger geworden. Toeval bestaat, maar niet zo vaak.

Ik heb veel meer zelfvertrouwen gekregen. Ik durf overal alleen op af te gaan en zie niet zo snel meer beren op de weg. Zo loop ik elk jaar sinds de camino een weekje alleen met de rugzak op en bezoek dan kerken. Wat me opvalt als ik de foto's van de camino terugzie, is dat ik op elke foto straal: wat was ik ontzettend gelukkig en zorgeloos. Een medepelgrim zei onlangs tegen mij: 'De camino is het voorportaal van de hemel'. Misschien wat overdreven, maar het komt wel in de buurt.

Welk levensmotto heeft u aan de camino overgehouden?

Geniet van het leven en probeer altijd het positieve te zien. Ook al ziet het er nog zo beroerd uit, vertrouw erop dat het goed zal komen.

In 2016 zijn mijn vader en moeder kort na elkaar overleden. Het was een bizar en heel zwaar jaar. Om alles te verwerken en op te laden wil ik in april de Camino Portugués lopen. Het wordt een spirituele reis, met in mijn rugzak dat beeldje van Jacobus en een klein beetje as van mijn ouders. 🌿

‘Ik loop de tocht voor Daan’

Hans Sleven draagt zijn camino op aan de overleden zoon van zijn vriend Hans Buijsrogge

Tot in de puntjes hadden de vrienden Hans Sleven en Hans Buijsrogge hun pelgrims-tocht voorbereid: welke schoenen, die speciale lichtgewicht rugzak, dagelijks te lopen afstanden, de onderkomens, en nog zoveel meer, alles wat je van tevoren kunt doen. Maar drie dagen voor vertrek overlijdt plotseling de veertienjarige Daan, zoon van Hans en Floor Buijsrogge.

Op een grijze dag in december zoek ik beide Hansen op in Milsbeek (onder Nijmegen). Ik luister naar hun verhaal: over Daan, en de tocht die Hans nu alleen heeft gemaakt. Om goed te weten over welke Hans het gaat en wie wat vertelt, stelt Hans Sleven (63) zich voor als ‘Sleef’ en Hans Buijsrogge (52) noemt zich ‘Buis’.

*Hans Sleven
('Sleef', links) en
Hans Buijsrogge ('Buis').
Foto: Freek van der Veen*

Het verhaal begint met de belofte door Sleef – in 2010 gedaan - naar Santiago te gaan als hij van zijn blaaskanker geneest. Wonderwel herstelt hij helemaal van deze kwaal. Die belofte is hij niet vergeten, maar de uitvoering ervan laat nog op zich wachten. Tot Buis hem in 2015 vraagt: ‘Wanneer ga je nou, want ik ga met je mee?’ Dat hij dit vraagt is bijzonder. Tussen 2008 en 2010 belandt Buis vanwege de auto-immuunziekte SLE in een rolstoel. In die tijd slaat hij wat zijn werk betreft een nieuwe weg in. Hij vraagt zich af: Wat kan ik zittend in een stoel wel, want mijn benen en voeten doen het weliswaar niet, maar met mijn handen en hoofd is niets mis? Hij start een fotografiebedrijf tot hij een chirurg ontmoet die hem aan beide knieën wil opereren. Die operaties verlopen voorspoedig en Buis kan weer lopen! En wel zo goed dat hij besluit om met Sleef op pelgrimstocht te gaan. Inmiddels is ook het kraakbeen in zijn handen verdwenen en fotograferen gaat niet meer. Operaties volgen en zonder medicijnen zal het nooit meer gaan. Dit staat echter het besluit om te pelgrimeren niet in de weg.

Het noodlot slaat toe

De bedoeling van hun tocht is om tijdens de reis over het leven dat zij leiden na te denken: waar staan we nu, waar gaat ons leven heen, waar willen we ‘uitkomen’, hoe vinden we een nieuw doel? Spirituele en zingevende vragen die beiden na aan het hart liggen. Ze kennen elkaar goed genoeg om daar lang over te spreken en na te denken, zeker op de 400 kilometer die ze voor de boeg hebben naar Santiago. Ze besluiten op 17 september 2016 te vertrekken.

Vanaf het moment dat het besluit om te gaan vaststaat, zo rond januari vorig jaar, beginnen de voorbereidingen. Ook vanwege de lichamelijke beperkingen van Buis proberen ze alle situaties en problemen die zich voor kunnen doen vóór te zijn. Alles loopt zoals gepland en met de trainingen achter de rug hopen ze op een geslaagde camino.

Dan slaat het noodlot toe. Het bericht van de dood van Daan, de jongste in het gezin van Hans Buijsrogge, voelt als een mokerslag. Daan overlijdt ten gevolge van een hartstilstand, veroorzaakt door een verborgen hersentumor.

Voor Sleef is het duidelijk dat hij niet alleen kan en wil gaan. Maar Buis is heel beslist: 'Je moet gaan, doe het voor Daan!' En Sleef gaat, wetende dat het een loodzware tocht zal worden en dat hij niet op de begrafenis kan zijn van de jongen.

De schelp 'Daan'

Toch zal Daan op een speciale manier 'mee-gaan' naar Santiago. Via een zeilvriend van Sleef heeft Buis een grote schelp ontvangen die ergens door een pelgrim is achtergelaten. Buis stelt voor om deze schelp de naam van zijn zoon te geven: 'Die schelp draag je mee en breng je naar Santiago. Zo ben ik erbij als je gaat, en gaat ook Daan met je mee'.

En zo is Sleef gegaan. Met 'Daan'. Het is 17 september als hij op het vliegtuig stapt naar Porto. De dag erop start de pelgrimsreis. Al gauw sluiten zich medepelgrims bij

opgenomen in de groep en vooral niet meer alleen. De dag van de begrafenis, 22 september, is voor hem, zowel mentaal als fysiek, de zwaarste dag van de tocht. Hij zoekt die dag een plek om stil te staan bij de dood van Daan. Na deze dag valt het lopen lichter dan ooit. Hij kan het beter aan en voelt zich innerlijk gesterkt. Hij merkt ook dat je al gaandeweg krijgt wat je nodig hebt.

Een Franse priester zegent in Santiago de schelp 'Daan'.

Foto: Hans Sleven

**'Het leven is een pad,
maar je weet niet
waar je uitkomt'**

hem aan. Aan hen vertelt hij van Daan en de reden van zijn pelgrimsreis. Er ontstaat een groepje pelgrims rond Sleef dat tot het einde bij elkaar zal blijven. Sleef voelt zich veilig,

Gezegend

Het moment van aankomst in Santiago breekt aan. Sleef wandelt naar het grote plein voor de kathedraal. Hij is blij dat de tocht er op zit. Maar dan vraagt hij zich af wat hij moet doen met de schelp die hij al die tijd bij zich heeft gedragen. Die moet, vindt hij, ergens een veilige plek krijgen. Als hij de volgende dag in de kathedraal rondloopt hoort hij een priester Frans praten. Sleef spreekt een aardig woordje Frans en spreekt de priester aan. Hij vertelt over zijn vriend die de reis niet heeft kunnen maken en over Daan en

de schelp die hij bij zich draagt. Hij vraagt de priester de schelp te zegenen. De man luistert aandachtig en is ontroerd. Hij antwoordt: 'Het is goed dat je dit hebt gedaan en naar me toe bent gekomen. Een zegen voor de schelp kan veel betekenen voor de ouders van Daan.' De priester spreekt vervolgens een zegenbede uit over de schelp en wenst Sleef een behouden reis naar huis.

Emotioneel moment

Die thuisreis laat nog even op zich wachten. De groep rond Sleef besluit om door te lopen naar Muxía en te eindigen in Fisterra. Sleef gaat mee, en ook de schelp. Die blijft uiteindelijk niet achter in Spanje, maar reist mee terug naar Nederland. Het weerzien op Schiphol, waar naast het gezin van Sleef ook Buis, zijn vrouw Floor en dochter Eline aanwezig zijn, is een emotioneel moment. Sleef overhandigt de schelp aan Buis. Over de tocht zelf hoeft hij weinig te vertellen. Elke dag was er contact en vertelde Sleef wat hij meemaakte. Met z'n allen hebben ze hierna het graf van Daan bezocht.

Opvallend onopvallend

Het is allemaal nog zo kortgeleden. In het gesprek vertelt Buis over de begrafenis van Daan die zo vol symboliek was. Dat is ook wat 'overblijft': symbolen die maken dat je Daan herinnert en niet vergeet. Tijdens zijn tocht heeft Sleef steeds de sterke band gevoeld die hij had met de jongen. Wie het maar horen wilde, vertelde hij over hem. Hij herinnert zich dat als hij vroeger bij Buis op bezoek was, Daan stevast bij hem op schoot kroop. Buis: 'Daan was een bijzondere jongen. Hij was opvallend onopvallend, ook op school. Hier vulde hij de plekken waar een ander ontbrak. Zo was hij, Daan.' 🐚

Samen op camino

Vlak voor het sluiten van de kopij voor dit nummer berichtte Hans Buijsrogge (Buis) ons dat hij sterk het verlangen voelt toch ook zelf de camino te gaan lopen. Het liefst nog dit jaar. Hij overlegt dit met zijn vrouw en dochter en ze spreken af dat hij gaat trainen en als zijn gezondheid en conditie eind februari goed (genoeg) zijn, om dan in april te beginnen aan de tocht. Met Sleef natuurlijk: 'Toen heb ik Sleef een mail gestuurd en heb verteld wat er diep in mij aan de hand is en gevraagd hoe hij erin staat. Zijn antwoord was simpel: "Dit jaar is jouw jaar en als jij er klaar voor bent, dan gaan we samen op pad!" Inmiddels hebben we alweer twee tochten gemaakt en het moet gek gaan willen we niet in april onderweg zijn.'

(advertentie)

- Long Distance Cycle Tours -

Santiago

Vessem

- begeleide fietstocht naar Santiago de Compostela
- fietsen van camping naar camping
- slapen in een luxe tent met 2 vaste bedden
- vertrek op 5 mei 2017

Informatie:
www.cycle2explore.nl
T: 0493 - 34 21 78
E: cycle2explore@kpnmail.nl

Naar het ware kruis van Caravaca

Mini-camino in de winterzon langs sinaasappelbomen

In onze serie mini-camino's loopt Karline Vandenbroecke de Camino de la Vera Cruz in de omgeving van Murcia.

Niet alle pelgrimswegen in Spanje leiden naar Santiago de Compostela. Samen met Rome, Jeruzalem, Santiago de Compostela en Santo Toribio de Liébana is aan Caravaca de la Cruz ook het privilege van een Heilig Jaar toegekend. In 2017 viert Caravaca voor de derde keer een Heilig Jaar. Spanjaarden weten het pelgrimsoord al lang te vinden en komen er vooral tijdens de feesten in mei. In de winter is dit een prachtig alternatief voor wie oponzeker speelt en het druilerige Galicië een keertje de rug toekeert.

De legende van het ware kruis van Caravaca

Toen ik aan mensen vertelde dat ik deze winter een mini-camino zou maken naar Caravaca bij Murcia, reageerden ze steevast met: 'Oh, je gaat van Muxía naar Santiago wandelen'. 'Nee,' zei ik, 'de stad Murcia, in het zuidoosten van Spanje.' Elke Spanjaard kent Caravaca. In het *castillo* dat boven het stadje torent, bevindt zich het heiligdom waar la Vera Cruz, het 'echte' kruis staat. Het dubbelarmige kruis van Caravaca is een reliek dat binnenin nog enkele deeltjes van het houten kruis bevat waaraan Jezus gekruisigd is. Volgens de overlevering heeft Sint-Helena, de moeder van de Romeinse keizer Constantijn, in Jeruzalem dit echte kruis teruggevonden en in drieën laten verdelen. Jeruzalem, Rome en Constantinopel kregen elk een derde. We maken een sprong in de tijd, 3 mei 1232. Wat nu de provincie Murcia is, was een deel

van het Moorse rijk, de *taifa* van Murcia met als hoofdstad Caravaca. De Moorse heerser, Ceyt Abuceyt, nam zijn intrek in het kasteel en besloot de christelijke gevangenen vrij te laten.

Onder hen bevond zich Ginés Pérez de Chirinos. Toen de Moorse koning hem naar zijn beroep vroeg, zei hij dat hij priester was en dat hij elke dag de mis vierde. Abuceyt wilde weleens zien hoe een mis in zijn werk ging en verschaft Chirinos alle benodigde attributen waar de priester om vroeg. Maar toen de mis zou beginnen, en Chirinos het kruisteken maakte, besepte hij dat hij het belangrijkste was vergeten, namelijk een kruis. Eensklaps kwamen twee engelen aanvliegen met een kruis dat zij op het altaar neerzetten. Eenmaal van de schrik bekomen, beseften alle aanwezigen dat zich hier een wonder had voorgedaan. Het Moorse heerschap en zijn gehele gevolg bekeerden zich

Castillo de la Vera Cruz in Caravaca, met dubbelarmig kruis in de nis.

*Anderhalve etappe langs
de Río Segura.*

Foto: Jeroen van Passel

terstond tot het christendom. Daarna bleef het kasteel in handen van de christenen en werd het kruis bewaakt door de Tempeliers en vervolgens door de ridders van de Orde van Santiago. Dat bleef zo tot halverwege de negentiende eeuw.

Of die houten deeltjes echt van het kruis van Jezus komen, dat is een vraag die Spanjaarden zich niet stellen. Sinds die derde mei 1232, in volle Reconquista, is het kruis van Caravaca het ware kruis, la Vera Cruz.

Traditie en religie verweven

In Caravaca wordt er volop gefeest in de eerste week van mei. Deze feesten hebben een religieuze inslag, maar zoals bij alle feesten in Spanje zijn dat echte volksfeesten met muziek, dans, drinken en eten. Op 2 mei wordt bij de *templete*, een koepelvormig bouwwerkje dat op een rotonde staat, het kruis gewassen. Op die manier wordt het water gezegend en wordt een goede oogst afgedwongen.

De volgende dag vindt de wijnpaardenrace plaats. Vier mannen lopen zo snel mogelijk de helling naar de castillo naar boven terwijl ze zich aan hetzelfde paard vasthouden. Als

er één man loslaat, wordt het team meteen gediskwalificeerd. De paarden zijn helemaal bekleed met een gewaad met prachtig borduurwerk. Dit feest gaat terug naar de tijd van de *Moros y Cristianos*. Toen het kasteel bestookt werd door de Moren, verschanste de christelijke bevolking van Caravaca zich in het kasteel. Het water in de cisterne raakte op. Enkele moedige ruiters ontsnapten uit het kasteel op zoek naar water. Van de boeren kregen ze leren zakken met wijn mee die ze op de paarden bonden. De uitgedroogde

Kaart: Wobien Doyer, met
medewerking van Han Lasance.

mensen deden zich volop tegoed aan de wijn en voelden zich meteen een heel stuk beter.

De weg naar Caravaca

Er zijn in de provincie Murcia vele wegen die naar Caravaca leiden. We liepen vanuit Orihuela, 27 kilometer vóór Murcia. Daarvandaan is het vijf wandeletappes naar Caravaca, ongeveer 120 kilometer wandelen. Orihuela is een bezoek van enkele uren meer dan waard. Je kunt in elk geval niet op stap zonder de kathedraal en de Santiagokerk binnen te stappen en het barokke dominicanenklooster te bezoeken. Eenmaal op stap merk je dat de route je leidt langs de slingerende Río Segura. Dat gaat zo anderhalve etappe lang door. We liepen de eerste etappe op een ijskoude maar zonnige dag begin januari. De sinaasappels, citroenen en mandarijnen hingen er volrijp bij, maar niemand leek gehaast om ze te oogsten. We deden ons tegoed aan heerlijk sappige mandarijnen.

De eerste etappe eindigt in provinciehoofdstad Murcia, een grote stad en een echte must. Van het Santo Domingo-plein wandel je door de *platería* naar het plein met de prachtige barokke kathedraal en het bisschoppelijk paleis. Het klooster van de Arme Klaren was vroeger een Moors paleis en in de stad zijn nog resten te zien van de oude Moorse stadsmuur. In de vele tapasbars en op terrasjes zit veel jong volk, want Murcia is een studentenstad.

De rest van de route bewaarden we voor de eerste dagen van februari. De Camino de la Cruz de Caravaca loopt vanaf Murcia parallel met de Vía Verde del Noroeste-fiets- en wandelroute. Rond Murcia ligt de *huerta*, de vallei waar, behalve sinaasappels, allerlei groente en fruit geteeld wordt. Het oogsten van de bloemkool en broccoli was in volle gang. Niet voor niets zie je op onze snelwegen vaak vrachtwagens uit Murcia. Sinds de Moren er irrigatiewerken aanlegden is dit een hele vruchtbare streek. Sporen daarvan zijn het waterrad in het dorpje La Ñora, wat ook letterlijk waterrad betekent, de Contraparada, een dam in de Río Segura en Baños de Mula, baden uit de tijd van de Moren.

Na de dam volgt de route tot aan Caravaca een traject van een oude spoorlijn. Dit zie je duidelijk doordat de weg grotendeels kaarsrecht en vlak is en op verhoogde dijkjes, over bruggetjes, door tunneltjes en door uitgehouwen rotsen loopt. We passeren Molina del Segura, een druk industriestadje, vroeger bekend door zijn conservenfabrieken. Er staat nog steeds een fabriek van Hero. Na het dorpje Alguazas loopt de huerta over in een ruw en dor landschap, de *badlands*, ontstaan

Foto: Jeroen van Passel

Praktisch

Op de etappes die via de oude spoorlijn lopen zijn enkele oude spoorwegstationnetjes omgebouwd tot *albergue*. Deze moeten van tevoren geboekt worden, anders blijven ze potdicht. In de winter is het aan te raden om in een *hostal* of hotelletje te overnachten in een van de dorpjes. De route loopt nooit de dorpen in, daar moet je steeds een kleine omweg voor maken. Ook bij Murcia blijf je langs de Río Segura lopen. De Camino de la Cruz de Caravaca staat heel goed aangegeven met bordeauxrode bordjes met de afbeelding van het kruis van Caravaca. Als je van de route afwijkt om een dorpje of stadje te bekijken, is het weleens moeilijk om weer op de route te komen.

Een *credencial* bemachtigen voor Caravaca is een voor buitenlanders haast onmogelijke taak. Mijn zus die in Murcia woont, heeft het voor ons geregeld. Bij aankomst in Caravaca wist de mevrouw van het pelgrimskantoor ons te vertellen dat wij de eerste Nederlanders waren die in dit Heilige Jaar hun certificaat ophaalden. We kwamen één enkele langeafstandspeligrim tegen. Je kunt namelijk ook de gehele 900 kilometer lange Ruta de la Vera Cruz wandelen van Puente la Reina tot Caravaca. Meer informatie op Murciaturistica.es/en/caravaca_de_la_cruz en Viaverdedelnoroeste.com.

De Spaanse wandelgroep uit Santo Ángel, met uiterst rechts burgemeester Jeroen van Passel.

door erosie. Naarmate de route vordert, kom je ook door interessante dorpjes, zoals Mula, Bullas en Cehegín, alle met een oude kern met smalle straatjes en talrijke stadspaleisjes. De omgeving wordt ook weer vruchtbaar. De sinaasappelbomen maken plaats voor fruit- en amandelboompjes. Rond Bullas worden druiven voor de wijnbouw geteeld. De eerste amandelboompjes stonden begin februari al in bloei. Begin maart kleuren de heuvels hier prachtig roze.

In Caravaca kun je gerust een hele dag doorbrengen. Het heiligdom binnen de muren van het castillo is heel sober ingericht en heeft buiten een mooie barokke façade van roze marmer. In het castillo kun je ook het museum bezoeken waar allerlei geschreven bronnen uitgestald zijn over de verering van het ware kruis in de loop der eeuwen. Ook hangt er een heel oud priestergewaad dat zou toebehoord hebben aan priester Chirinos. Voor de liefhebbers van de feesten is er ook nog een Museo de la Fiesta.

Religiosos por cultura

Op het stuk tussen Murcia en La Contrapada hebben we samen met een Spaanse groep gelopen uit het dorpje Santo Ángel. Dat hadden we van tevoren afgesproken met de burgemeester van dit dorpje onder Murcia, Jeroen van Passel. Vorig jaar stond er een interview over pelgrimeren in *De Telegraaf* met deze Spaanse Nederlander. Wandelen in groep met een *grupo de senderismo*, is heel populair in Spanje. Een pelgrimage naar Caravaca is voor Spanjaarden uit de provincie Murcia een natuurlijke keuze als wandeldoel.

In Santo Ángel vertrok de groep pas na een *oración*, een gezamenlijk gebed, maar verder gaat het voornamelijk om het groepsgebeuren. '*Somos religiosos por cultura*', zo zegt mij Lola, een flamboyante Spaanse die en passant ook nog eens vertelt dat ze in een vorig leven met een Nederlander getrouwd was en drie jaar in Voorschoten heeft gewoond. Jesús, de man die deze wandeletappe heeft voorbereid, staat elke ochtend vroeg op en wandelt met een groepje een uur voor het werk. Zo voelt hij zich elke dag herboren. Als in Murcia de groep compleet is, wordt de groep in tweeën gedeeld. Mensen die na het wandelen wel mee-eten aan de ene kant van het wandelpad, de anderen – dat blijken er maar enkelen te zijn – aan de andere kant. Er blijken ook niet-wandelende mee-eters te zijn. 'Het blijven Spanjaarden,' zegt Jeroen, 'eten is belangrijker dan wandelen.'

Mini-camino

Onder mini-camino verstaan we een camino met wandeletappes van twee of meer dagen tot maximaal een week. Mini-camino's hoeven niet per se naar Santiago te leiden of zelfs in Spanje plaats te vinden. In tegenstelling tot langeafstandswandelingen staan mini-camino's echter wel degelijk in het teken van pelgrimeren. Heeft u een mini-camino gelopen of gefietst of kwam deze mini-camino tijdens een vakantie toevallig op uw pad? Dan ontvangen wij graag uw verslag van ongeveer 500 woorden. Mail naar redactie@santiago.nl.

(advertentie)

De laatste dag op 5 kilometer voor Caravaca komen we in een wandelfile terecht van scholieren. Op deze dag is er een grote bijeenkomst op het plein voor het heiligdom van alle katholieke scholen in Murcia. De lokale televisie en de bisschop zijn ook van de partij. Het lijkt wel op een mini-Wereldjongerendag. Er wordt chips en snoep uitgewisseld en gezongen. Bij aankomst staat het plein vol met witte stoeltjes die al snel gevuld worden met jongeren met de rode Caravaca-sjaaltjes om hun nek en met rode paraplu's opgestoken tegen de felle winterzon. Een vrouw oefent liedjes op haar gitaar, de ceremonie gaat zo beginnen. Traditie en religie, geschiedenis en legende, een stukje wandelen en lekker eten. In Spanje hoort het allemaal bij elkaar. 🌿

Santiago de Compostela

Voettocht - Busreis

7 t/m 18 mei
2017

www.vnb.nl
(073) 681 81 11

Op weg langs oude
wegen, verzonken dorpen
en machtige kathedralen?

Iedere dag heb jij de
keuze: vandaag te voet
langs de Camino of met de
bus naar bezienswaardig-
heden in de omgeving.

Vanaf € 1299,00

Het Pelgrimsgevoel

Tijdens zijn werk in onze Huiskamer van de Lage Landen in Santiago de Compostela maakte Rein van Uden een aantal tekeningen. De komende nummers van de Jacobsstaf zullen we er steeds een publiceren.

Met scholieren op camino

'Jonge voeten, oude paden' van Huug Tielemans

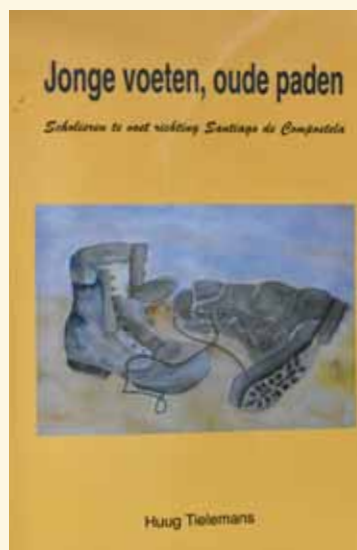
Als de auteur, leraar op een havo/vwo-school in Lisse, in 1995 voor de eerste keer samen met zijn vrouw op camino is, rijpt bij hem het plan om met scholieren op pelgrimsreis te gaan. Een en ander leidt ertoe dat de pelgrimsreis onderdeel wordt van het aanbod aan buitenlandse reizen waaruit jongeren in het jaar voor ze eindexamen doen, kunnen kiezen. Huug Tielemans slaagt erin zevenmaal groepen jongeren enthousiast te maken voor een pelgrimsreis en gaat samen met andere (wisselende) collega's als begeleider tussen 1997 en 2004 met hen op reis. Steeds in het voorjaar, gedurende veertien dagen en steeds van Saint-Jean-Pied-de-Port naar Burgos, een tocht van 300 kilometer.

Het boek *Jonge voeten, oude paden* bevat een bloemlezing uit de logboeken die de groepen maakten, aangevuld met interviews die de auteur heeft met een aantal jongeren. Die zoekt hij tien jaar later op, schetst kort hun leven tot nu toe en vraagt wat de reis met hen heeft gedaan: Denken ze nog weleens terug aan toen, heeft de reis hun leven veranderd? Voor de meesten was de tocht een groot avontuur, met ontberingen, afzien – dat ook – maar vooral leerzaam, waardevol, iets wat ze nooit zullen vergeten.

Wat de leerlingen meemaken onderweg verschilt weinig van de huidige (volwassen) pelgrims. Ze realiseren zich van tevoren meestal niet wat een pelgrimsreis inhoudt en van Jacobus hebben ze nog nooit gehoord. En toch, deze reis is anders en dat is ook wat ze na tien jaar vertellen. Opvallend en boeiend om te lezen is wat hen deze reis heeft gegeven en gebracht. Een kleine bloemlezing: 'De reis heeft mij meer zelfvertrouwen ge-

ven en meer doorzettingsvermogen en ik voel me sterker.' 'Ik heb geleerd af te zien, en tevreden te zijn met kleine dingen.' 'De reis was voor mij een spirituele ervaring.' 'Voor mij is de camino een soort levenswijze geworden.'

De terugblikken van de leerlingen komen authentiek over en zijn op verzorgde wijze opgenomen in een boek dat voor de deelnemers zelf goed is om nog eens na te kunnen lezen. Maar ook voor wie overweegt om (zelf) met leerlingen op pelgrimsreis te gaan – de auteur hoopt dat hij velen door het lezen van zijn boek enthousiast zal maken voor dit idee – biedt *Jonge voeten, oude paden* een goede stimulans en voldoende inspiratie. Want, zo blijkt, na tien jaar is niemand de tocht vergeten en hebben velen de draad opgepakt en zijn ze verder gaan lopen waar ze waren gebleven om uiteindelijk in Santiago aan te komen. 🍳

Huug Tielemans, *Jonge voeten, oude paden: scholieren te voet richting Santiago de Compostela*. Castricum, F&N Eigen Beheer, 2016. 196 p. Prijs € 18,50 (inclusief verzendkosten); verkrijgbaar via humatiel@gmail.com of telefonisch: 0252-412876.

Fraai overzicht van jacobalia

'Naar Compostela vanuit de Lage Landen bij de Zee' van Frans Bresseleers

Tijdens de voorjaarsbijeenkomst in de regio Midden-Nederland in 2016 hield Niek Hazendonk een boeiende lezing over zijn pelgrimstocht naar Santiago in 1981. Niek vertelde hoe hij al zoekende zijn weg vond; routekaart noch markering bestonden toen en goed geoutilleerde *refugios* evenmin.

Aan zijn verhaal moesten we denken toen we het boek *Naar Compostela vanuit de Lage Landen bij de Zee* in handen kregen, uitgegeven door Katleen De Vylder. Het is een bewerking van allerlei aantekeningen die haar grootvader Frans Bresseleers tot 1978, vlak voor zijn dood, verzamelde over de Jacobusverering in vroegere tijden en over vondsten van wat we nu jacobalia zouden noemen in België, Nederland en een deel van Duitsland. Frans Bresseleers (1897-1979) kan met recht een voorloper, een vroege vogel op de pelgrimsweg worden genoemd.

Frans was heemkundige en woonde en werkte in de gemeente Ekeren, onder de rook van Antwerpen. Vanaf 1929 tot 1978 maakte hij een omvangrijke studie van de geschiedenis van deze streek. Hij was onder meer benieuwd naar het ontstaan van de Jacobuskapel in het plaatsje Kapellen. Zijn vraag was of deze van oorsprong dertiende-eeuwse kapel gesticht zou kunnen zijn door de plaatselijke landheren. Onderzoek leidde al snel tot de conclusie: niet de landheren, noch kerkelijke autoriteiten namen het initiatief, maar dorpelingen ter plaatse.

Het onderzoek bracht Bresseleers tot nadere studie van de middeleeuwse broederschappen, meer in het bijzonder de Jacobusbroederschappen.

Al wat Bresseleers verzamelde over jacobalia en over de verering van Jacobus is door

zijn kleindochter nu te boek gesteld. Het is een mooie uitgave geworden, verluchtigd met foto's en voorzien van een uitgebreide literatuur- en bronnenlijst. De waarde van het boek zit hem in het overzicht van jacobalia. Bresseleers pretendeerde geenszins volledig te zijn. Dat is hij ook niet. Vergelijken we zijn overzicht voor Nederland met wat het genootschap inmiddels heeft verzameld, dan ontbreken vele jacobalia. Desalniettemin zijn van de 206 jacobalia die Bresseleers beschrijft, er 137 die nog niet in het bestand van het genootschap voorkomen.

Ook zijn lijst met bronnen is de moeite van het bestuderen meer dan waard. Een eerste beschouwing geeft de indruk dat Bresseleers veel kerkelijke bronnen heeft gebruikt. Mogelijkerwijs verklaart dat ook zijn grote aantal Jacobuskerken en -kapellen, waarvan nog maar moet blijken in hoeverre die direct gerelateerd kunnen worden aan het pelgrimeren naar Santiago de Compostela. Kerken en kapellen kunnen ook eenvoudigweg verwijzen naar hun patroonheilige, een zogenaamd patrocinium.

Een andere waarde van het boek is de internationale benadering. Veel 'ouder' materiaal over de Jacobusverering en over pelgrimstochten naar Compostela heeft betrekking op Frankrijk en Spanje. Dit boek gaat nu eens specifiek in op de verering van Jacobus in de Lage Landen en biedt met zijn aandacht voor België en een stukje Duitsland een ruimer beeld dan alleen van Nederland.

Gezien de inhoud en meer nog gezien de tijd waarin het materiaal verzameld is – ruim vóór het opleven van het pelgrimeren – zou je het boekje gerust een mooi voorbeeld van een jacobalium kunnen noemen. 🍷

Frans Bresseleers. *Naar Compostela vanuit de Lage Landen bij de Zee*. Tekst: 1978. Samenstelling: Katleen De Vylder, 2016. 192 p. Prijs € 19,50, verzendkosten naar Nederland € 4,-. Voor meer informatie over het boek, of om het te bestellen kunt u contact opnemen met Katleen De Vylder via info@katleendevylder.be. Zie ook de website Katleendevylder.be.

Allesweter Isidorus van Sevilla

Onderweg naar Santiago de Compostela komt de pelgrim nog veel andere heiligen tegen. Als beschermheilige van het internet spreekt Isidorus van Sevilla tegenwoordig weer tot de verbeelding.

Wie in Spanje rondreist, of dat nu langs de Camino Francés of de Via de la Plata is, komt regelmatig een afbeelding van Isidorus van Sevilla tegen. Men dient hem niet te verwarren met Isidorus van Madrid, ook wel de landbouwer genoemd. Onze Isidorus is rond 560 als jongste van vier kinderen in Sevilla geboren en is daar in 636 gestorven. Na zijn dood werd hij begraven in zijn eigen kathedraal in Sevilla.

Nadat Ferdinand I, koning van Castilië en León, erin geslaagd was zijn stoffelijke resten vrij te krijgen van de Moorse heersers in Sevilla, werden die in 1063 overgebracht naar de Real Colegiata Basílica de San Isidoro in het christelijke León.

Hoewel Isidorus nooit verder heeft gereisd dan Toledo, de hoofdstad van het toenmalige Visigotische rijk, strekte zijn invloed op de rooms-katholieke geloofsleer en kerkelijke organisatie zich tot ver in het Frankische rijk uit. Hij heeft een brug geslagen tussen de antieke oudheid en de middeleeuwen en zijn geschriften hebben de ontwikkeling van de Spaanse taal sterk bepaald. Het is dan ook geen wonder dat Isidorus in 1598 door paus Clemens VIII heilig verklaard werd en dat paus Innocentius XIII hem in 1722 verhief tot kerkleraar. Isidorus is patroon van Spanje en sinds een aantal jaren ook van het internet.

Afkomst en tijdperk

Men zou Isidorus een kind van vluchtelingen kunnen noemen. Zijn vooraanstaande familie moest vanwege een conflict vanuit de havenstad Cartagena (aan de Spaanse zuid-

Isidorus, in kerk San Martín in Barrientos de la Vega.

Foto: Harry Keijsers

oostkust) een goed heenkomen zoeken in het Visigotische Sevilla. Daar genoot Isidorus zijn basisopleiding in de kathedrale kloosterschool, die onder leiding stond van zijn oudste broer Leander, bisschop van Sevilla en abt. In dit instituut, het eerste in zijn soort op het Iberisch Schiereiland, werden de klassieke liberale kunsten onderwezen: de zeven takken van wetenschap uit de antieke tijden, waaronder grammatica, retorica en dialectiek. Na de voltooiing was de afgestudeerde klaar voor een geestelijke of ambtelijke functie. Door zijn ijver leerde Isidorus snel Latijn en ook wat Grieks en Hebreeuws.

Isidorus' opvallende studieijver is weleens verklaard met de volgende legende: Op een dag ontvluchtte Isidorus de studiedruk van

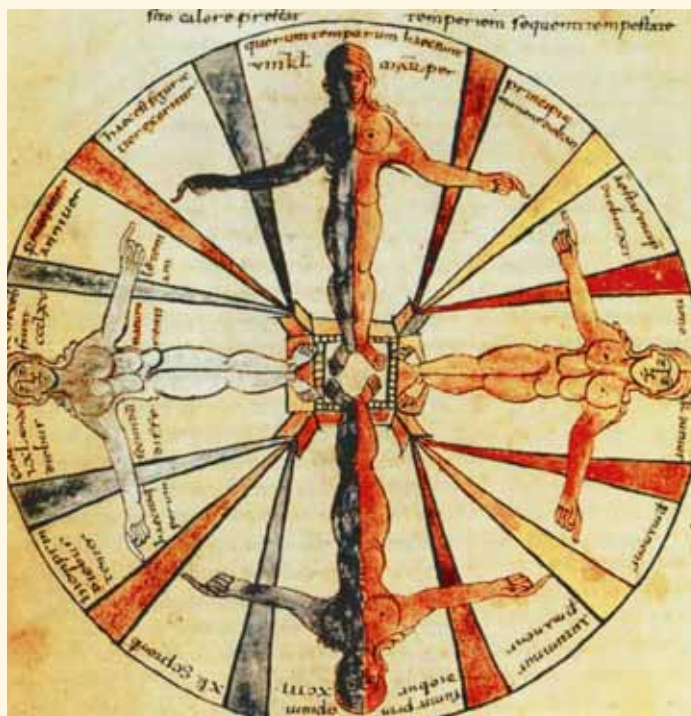
zijn broer. Hij zag toen bij een waterput dat één steen, waar steeds een waterdruppel opviel, uitgehold was. En dat in de cilinder door het op- en afwinden van de koorden diepe sporen zaten. Toen hij daarover nadacht begreep hij: Als een harde steen door de waterdruppels uitgehold kan worden en als in de cilinder sporen kunnen ontstaan, dan kan ik ook, door elke dag een klein beetje te leren, zeer veel kennis verzamelen!

Isidorus had in zijn tijd te maken met een botsing tussen culturen: de overgeleverde cultuur van het pas gevallen Romeinse Rijk en de christelijke leer aan de ene kant en de Gotische cultuur en het geloof in het arianisme van de binnengevallen Visigoten aan de andere kant. Als raadsman slaagde zijn broer Leander erin Recaredus, de koning van de Visigoten, te bekeren. Deze liet zich in 589 op het derde concilie van Toledo opnemen in de katholieke kerk. Tegelijkertijd werd op dit concilie, dat door de jonge Isidorus werd voorgezeten, de orthodoxe katholieke leer officieel tot staatsgodsdienst uitgeroepen. In 600 volgde hij zijn broer op als bisschop van Sevilla en won ook hij het vertrouwen van de Visigotische koningen.

Door de verstrengeling van staat en kerk werd de bisschop zowel een religieus als politiek bestuurder. Isidorus gaf dan ook niet alleen leiding aan de clerus, maar trad ook op als wereldlijk bestuurder en rechter. In zijn ogen was de bisschop als een herder die de kudde van Christus bewaakte, zodat 'noch de vijand haar uiteen zou drijven, noch de jager haar zou vernietigen, noch de hebzucht van de onverlaat het leven van de armen zou verontrusten'. Zo beschouwde hij zich als de natuurlijke beschermer van wezen en armen en gaf hij als abt opdracht een derde deel van de inkomsten te verdelen onder de armen en legde hij als bisschop dit gebod op aan de kerk in en rond Sevilla.

Orderingsijver

Isidorus heeft een enorme orderingsijver aan de dag gelegd en de nodige hervormingen doorgevoerd. Als abt legde hij in de opleiding tot kloosterling veel nadruk op spirituele oefening, gebed en arbeid. Hij constateerde een gebrek aan uniformiteit in de kloosterregels en zag allerlei groepen van onechte monniken (*circunceliones*) ontstaan. Dat bracht

De vier seizoenen, elementen en menselijke karaktereigenschappen. Miniatuur uit 'De natura rerum' van Isidorus van Sevilla.

Staatsbibliotheek Bamberg

hem ertoe de bestaande kloosterregels te vereenvoudigen tot een begrijpelijk stelsel: de Regula Monachum. Ook vond hij dat in geen enkel klooster een bibliotheek mocht ontbreken. Van de monniken verwachtte hij dat ook zij veel lazen. Tijdens de gemeenschappelijke maaltijden werd dan ook stevast door een van de monniken voorgelezen.

Ook ging Isidorus de wildgroei in verschillende liturgieën tegen door die te unificeren. Hij schreef twee boeken over herkomst en betekenis van de rituelen en gebeden van de Heilige Mis, over de kerkelijke feestdagen en over de verschillende kerkelijke ambten en functies.

De systematisering door Isidorus van pauselijke decreten en canons van concilies mondde uit in de *Hispana*, waarvan de eerste versie verscheen tijdens het vierde concilie van Toledo in 633 onder zijn leiding. Daarin stelde hij de oprichting van seminaries bij de Spaanse kathedralen verplicht met Grieks, Hebreeuws en de vrije kunsten als verplichte vakken.

Alle kennis die Isidorus bezat werd door hem op papier gezet. Steeds probeerde hij daarbij dienstbaar te zijn aan de verspreiding van het geloof. Zijn nieuwe Bijbelvertaling, met begeleidend kritisch commentaar, vond een weg in heel Spanje en bracht verschillend georiënteerde kerkgemeenschappen bijeen. Gezaghebbend voor Isidorus waren de Bijbel, werken uit de klassieke oudheid en

religieuze werken, bijvoorbeeld de geschriften van de kerkvaders, zoals Augustinus en Hiëronymus. Wat hij vergaarde en opschreef werd als waarheid beschouwd, ook als bepaalde gegevens in strijd waren met de eigen waarneming.

De Etymologiae

Isidorus' meesterwerk is de *Etymologiae*, samengesteld op verzoek van Braulius, bisschop van Zaragoza. Isidorus werkte hieraan tot aan zijn dood in 636. De titel verwijst naar het feit dat hij elk onderwerp begint met een etymologie van het woord, zoals men daar in zijn tijd over dacht. Die werd niet gezocht in de geschiedenis van het woord, maar in de klank. Bijvoorbeeld: het woord 'apis' (= bij) wordt afgeleid van a-pis (= 'zonder pootjes'). In twintig boeken behandelt Isidorus grammatica, mathematica, geneeskunde, wetten en wetgeving, theologie, heiligen en ketters, landen, mensen en dieren, aarde en kosmos, ... kortom alles waarover maar te schrijven was. Daarmee gaf hij de kennis van de klassieke wereld van de duizend jaar vóór hem door aan de middeleeuwer. Hoe populair dit werk was, blijkt uit het feit dat er tijdens de Renaissance, tussen 1470 en 1530, minstens tien edities van gedrukt zijn.

Isidorus en de joden

Waren de koningen van het Visigotische rijk aanvankelijk tolerant voor rooms-katholieken en joden, dat veranderde bij het samengaan van de staat en de rooms-katholieke kerk in 589. Gemengde huwelijken werden verboden. Kinderen uit dergelijke huwelijken werden onder dwang gedoopt. Begin zevende eeuw werd gesteld dat alle joden, goedschiks of kwaadschiks, gedoopt moesten worden. Hoewel Isidorus zich niet zo fel opstelde, meende hij wel dat het judaïsme bestreden diende te worden. Hij koos voor de weg van overtuiging in plaats van voor geweld. Zijn werk *De fide catholica contra Iudaeos* (Over het katholieke geloof tegen de joden) heeft grote invloed gehad en is gebruikt als ideologische onderbouwing voor latere Jodenvervolgingen.

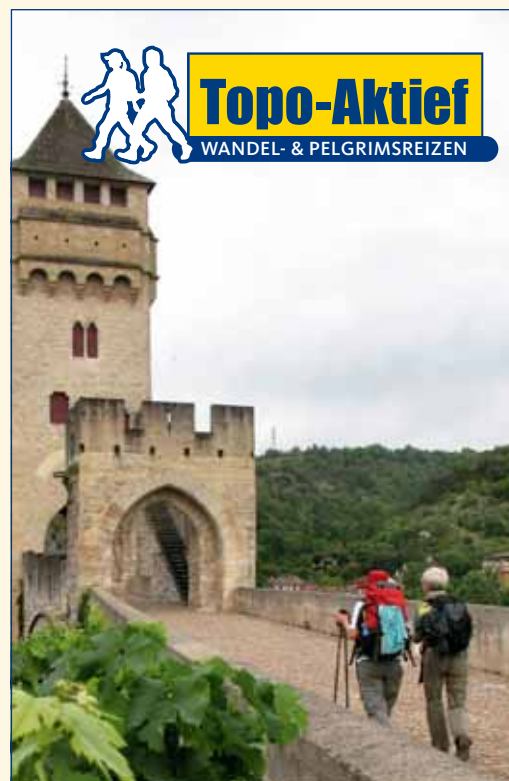
In een van zijn geschriften, *De ortu et obitu patrum* (Over de geboorte en de dood van de vaders), hebben anonieme auteurs in latere

edities gegevens over Santiago en diens prediking in Spanje ingevoegd. Daarmee werd later het gezag van Isidorus ingeroepen om de aanwezigheid van de heilige apostel in het Iberisch Schiereiland te bewijzen.

Beschermheilige

Vanwege zijn encyclopedische werkzaamheden is Isidorus de beschermheilige van de catalogus, de encyclopedie en het internet. Hij wordt afgebeeld in bisschoppelijk ornaat met een inktpot, een ganzenveer of pen en een boek. Soms draagt hij vanwege zijn prediking een bijenkorf (symbool van welsprekendheid) bij zich. Ook wel met een kruisbeeld of een zwaard (als patroonheilige van veldslagen). Ook schrijvend aan een lessenaar of met een koningsfiguur aan de voeten (verwijst naar de verzoening tussen de Gotische koning en de kerk). Tegenwoordig soms ook met een computer of een toetsenbord. 🌀

(advertentie)

Topo-Aktief
WANDEL- & PELGRIMSREIZEN

Met een lichte rugzak op weg naar
Santiago of Rome;
Boek uw reis via www.topo-aktief.nl

Wanneer heb je genoeg gelopen

‘Wanneer heb je genoeg gelopen?’ Ooit vroeg een van mijn schoondochters dat toen ik vertelde dat ik van plan was het Jacobspad te kiezen. Het was tien jaar geleden, na het overlijden van mijn vrouw. Het leek me toen de beste manier om het verlies te verwerken. Maar op haar vraag had ik geen antwoord. Toch ging ik op pad, de pijltjes achterna naar Santiago de Compostela en verder naar Cabo Fisterra. Het werd een heel bijzondere beleving.

Onderweg hoorde ik het beroemde gedicht van Antonio Machado (1875-1939), waarvan de boodschap is: ‘ook al zie je geen weg, toch moet je lopen ...’

Geen pijlen om te volgen en toch moet je lopen. De enige weg die er is, is de weg die je zojuist hebt afgelegd en waarheen je nooit terug kunt keren, zegt deze dichter in zijn verzen. Het gaat daarin dus om een ander soort pelgrimage. Een tocht naar het onbekende. Zoals op je levenspad. Maar wanneer weet je dat het genoeg is geweest?

Veel later vond ik een mogelijk antwoord in deze dichtregels van François Cheng (1929):

*Sous le banian, après l'averse
La soif soudain étanchée
Le pèlerin sait que sa marche est terminée
Et sans objet son attente
Tombant à genoux, il tourne sa face
Rongée par le sel de larmes
Vers la promesse toute autre
Vers l'infini du désir.*

(Onder de waringin, na de regenbui
Zijn dorst plotseling gelest,
Weet de pelgrim dat zijn lopen ten einde is,
En zijn (ver)wachten zonder doel.
Neerknielend wendt hij zijn door
Tranenzout verweerd' gezicht

‘Een tocht naar het onbekende’.

Foto: Maarten Hoek (www.greatphotos.eu/camino)>wachtwoord: buencamino)

Naar die heel andere belofte:
Naar het oneindige van het verlangen.)

In deze pelgrimstocht zonder pijltjes en zonder bepaald eindpunt beseft de pelgrim dat verder lopen geen zin heeft en dat hij zijn blik moet verleggen naar een ander perspectief.

Het overkwam mij verleden jaar toen mijn tweede vrouw overleed en ik mij in dezelfde situatie bevond als tien jaar geleden. Kennelijk moest ik dit alles nog eens doormaken. Daarvan leren. Dat opnieuw verwerken. En weer ging ik op pad. Deze keer op een reis waarin twee verschillende retraites van boeddhistische oriëntatie voorkwamen. Het daagde mij toen pas dat ik al die tien jaar op weg ben geweest, zij het niet altijd lopend. En dat er in mij nog steeds het verlangen leeft om dit te doen. Op weg naar wat? Naar mijn diepste zelf? Mijn diepste bron?

Daarover bestaat een mooi Taizélid:

*De noche iremos, de noche
In het donker zullen wij gaan, in het duister
Que para encontrar la fuente
Om de bron te ontmoeten
Solo la sed nos alumbra.
Alleen de dorst verlicht ons.*

Hierin zie ik het perspectief van de ontmoeting tussen twee polen van één groot verlangen: die van geven en die van ontvangen. Zolang dat besef in me leeft, zal ik op weg zijn. 🍁

Jan Mulock Houwer (82) liep in het najaar van 2016 vanaf Mont-Saint-Michel naar Santiago de Compostela en Cabo Fisterra. De reis was onderdeel van de spirituele zoektocht die het tweede gedeelte van zijn leven kenmerkte. In de komende edities van de Jacobsstaf schrijft hij hierover.

Kampkind op de camino

Ik ben uit 1939. Een goed bouwjaar. Kan het iedereen aanbevelen. Ik ben een survivor. Alhoewel, in het jaar 1945 ging ik er bijna aan onderdoor, uithongering in het Jappenkamp. Little Boy op Hiroshima en drie dagen later Fat Boy op Nagasaki kwamen voor mij net op tijd. Anders had ik het verhaal over het kampkind op de camino niet kunnen beleven.

Onuitsprekelijke wreedheden zijn begaan door de Jappen. Mijn vader kwam in een kamp van 150 man en er waren er aan het eind nog maar vijf van over. Bij de bevrijding was mijn moeder de enige vrouw die haar drie kinderen nog in leven had. Toen de oorlog afgelopen was, was ik als klein kleutertje een wandelend, uitgeleerd lijk in het laatste stadium; ik at al niet meer. Langzamerhand kwam ik uit dat stadium door de wilskracht om te overleven. Het vonkje dat de mens in zich draagt en hem toch weer laat opkrabbelen, ondanks alles. Ik ben een van de weinigen die het relaas nog kan doen. Mijn kampgeneratie is zo goed als uitgestorven.

Ik groeide op met een deukje in mijn ziel. Uiteindelijk kwamen wij in Nederland aan, totaal berooid. Ging voor het eerst naar school, had voor het eerst vriendjes om mee te spelen. De school bracht me ook tot lezen, boeken zijn mijn vrienden. Ik verslond er wel drie per week. De school met de Bijbel

heeft me als kind veel troost gebracht. Toch was er iets dat ik als kind niet begreep. Heel verwarrend, ergens staat dat er zich handlangers van de duivel onder ons bevinden. Als volwassene heb ik de betekenis daarvan duidelijk ervaren. Had ze graag uitgedreven uit mijn leven. Dat verleden wegstoppen onder in de kelder van de ziel, waar demonen huizen. Jarenlang nachtmerries. Ik was uiteraard een bedplasser als kind.

Maar in de loop der dingen gaat het leven verder; neemt het zijn eigen beloop. Tijdje in Andalusië verbleven om Spaans te leren. Daar hoorde ik voor het eerst over de camino. Krijg een boek te leen, *The camino* van Shirley MacLaine. Dat was het! Mijn beschermengel zette mij op dat spoor. Ik ken haar, weet wie ze is, weet hoe ze eruitziet. Ik begin mijn eerste tocht eind april 2009 vanuit Saint-Jean-Pied-de-Port. De volgende ochtend loop ik het stadje uit en de torenklok slaat 8 uur. Dan begint de tocht. Kom zelfs nog sneeuw tegen! Zet gewoon je eerste stap en kom in je ritme, gewoon doorlopen. Urenlang stap voor stap, werkt hypnotiserend. Gedachten dwalen door je hoofd. Het hele verleden komt voorbij. De kelder der demonen opent zich en alle kwade geesten gieren en krijsen om me heen. Ik vertrap het verleden onder mijn schoenen. Verdriet, spijt, woede, wanhoop: alles wordt vermorzeld. Na een week word ik wakker onder het lopen en kijk om me heen. Wat is het hier mooi, zeg ik tegen mezelf. Had ik in al die vorige dagen niet gezien. Elk mens draagt een rugzak met verleden met zich mee. Bij mij is dat niet anders. Die rugzak met het verleden heb ik onderweg afgedaan en achtergelaten. Voel me als herboren. In feite is de bevrijding voor dit kampkind pas gekomen in 2009 toen ik voor het eerst de Camino Francés heb gelopen en genezing heb gevonden. *Ultreia!* 🍀

Louis Barreau tijdens zijn eerste tocht in april 2009.

Pelgrimstocht of wandelvakantie?

Natuurlijk, ieder zijn camino. Zelf ben ik al sinds 2010 onderweg naar Santiago, ieder jaar twee weken. Begonnen bij de Jacobus de Meerderekerk in Uithuizen, langs de Jacobsroute en een steentje meedragend van de Sint-Jacobskerk in Zeerijp.

Mijn nu bijna tachtigjarige vader liep de pelgrimsroute vanuit Amsterdam en sloot zich samen met mijn broer in 2012 bij mij aan in Maastricht. Vanaf daar de Via Mosana, een mooie, maar behoorlijk bochtige route naar Namen. Verder op de GR 654, een prachtige route, waarbij het wandelen voorop staat. Dat betekent veel onverhard en soms ommetjes die weliswaar mooi, maar niet altijd even zinvol lijken. Zeker als het weer tegenzit, zijn al die graspaden niet zo prettig. Veel natte voeten en voor mijn vader erg vermoeiend. Inmiddels hebben we besloten om volgend jaar in Nevers over te stappen op de Weg van Vézelay.

Voel ik me wel pelgrim?

In verband met het matige aanbod aan overnachtingsmogelijkheden langs de Via Mosana en in Noord-Frankrijk, hebben we tot nu toe vanuit vaste adressen gelopen. Steeds huisjes gehuurd en met auto-openbaar vervoer naar het beginpunt of met de hulp van een familielid dat ons 's ochtends afzet en 's middags weer ophaalt. Dat heeft grote voordelen, maar het heeft ook een nadeel. Voel ik me wel pelgrim?

We hebben serieus overwogen om, nu we Vézelay voorbij zijn, over te stappen op trekken met een volle rugzak langs de steeds talrijkere pelgrimsadressen. Ik had zelfs de route al uitgestippeld. Maar wat als je met zijn drieën een keer geen overnachting kan vinden? Mijn broer en ik overleven een nacht op de grond slapen wel, maar voor mijn vader betekent dat het einde van de

wandelweek. Durf ik dat aan? Natuurlijk kunnen we hopen op de hulp van Jacobus, maar mag ik die verantwoordelijkheid bij hem leggen als er een jongere broer is die met alle plezier meegaat om ons af te zetten en op te halen?

Waar gaat het eigenlijk om?

We hebben leuke ontmoetingen onderweg, maar we treffen veel minder pelgrims dan wanneer we langs pelgrimsherbergen zouden trekken. Het heeft me enorm beziggehouden. Mijn vader was bereid het te proberen. Hij ging zelfs oefenen: met rugzak een meerdaagse tocht lopen in Nederland. Maar ik voel me verantwoordelijk, en uiteindelijk koos ik toch voor veiligheid. Maar dat was wel moeilijk. Tot ik me begon af te vragen: Waar gaat het nu eigenlijk om?

Mijn vader geniet enorm van het feit dat hij dit met zijn kinderen mag doen en van alles van wat we onderweg doen. Zo maken we rustig een omweg van 3 kilometer om een nostalgisch spoorwegmuseum te bezoeken. We nemen de tijd voor het bezoeken van kerken en dwalen door oude plaatsjes. Meestal lopen we 25 kilometer op een dag, we maken grapjes als het regent, en als we al die regen echt niet meer leuk vinden, stoppen we iets eerder. Of we ooit met zijn drieën Santiago halen in dit tempo? Mijn vader hoopt het, maar rekent er niet op en zegt dat het hem niet uitmaakt.

Wat definieert een pelgrimstocht? Ieder zijn eigen camino, zolang het jezelf maar iets brengt. Ik heb ervaren dat het mij heel veel brengt en die ervaring zal alleen maar sterker worden als ooit op een dag mijn vader niet meer mee kan lopen en ik een rugzak oppak om de wandelvakantie in te ruilen voor een pelgrimstocht. 🍄

Conny van Ravenswaaij-Arts met haar vader Paul Arts.

Foto: Paul Arts jr.

De rijke traditie van het kloosterleven

Kloosters vertellen een verhaal. Een verhaal van vroegere tijden, van devotie en spiritualiteit, van contemplatie, pastorale zorg en misIEWerk. Ze verhalen van eenvoud en soberheid, maar ook van rijkdom, bezit en macht, van architectuur, kunst en cultuur. Spreken over kloosters, betekent spreken over kloostergemeenschappen, maar ook over het klooster als gebouw.

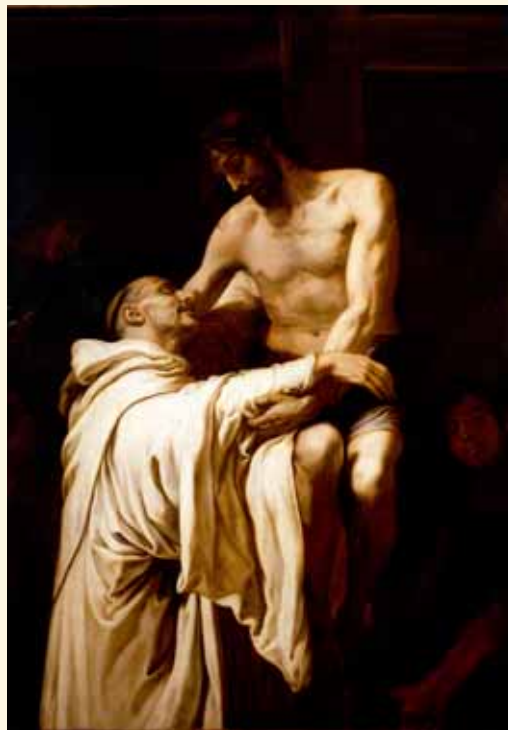
Al in de eerste eeuwen van de christelijke jaartelling trokken gelovige mannen en vrouwen de eenzaamheid van de woestijn in om in afzondering en ontbering hun leven aan God te wijden. Veelal ging het om kleine groepen, niet veel meer dan enkele personen groot. Ze waren de eerste monniken, vernoemd naar het Griekse *monachos* dat letterlijk ‘alléén levend’ betekent.

In het westen van Europa was vooral de gemeenschappelijke leefvorm populair. Een voorbeeld is het klooster Monte Cassino waar Benedictus van Nursia (480-547) zijn beroemde kloosterregel schreef. De regel zou later vele andere kloostergemeenschappen inspireren. Het gemeenschapsleven is een belangrijk element in de regel, tezamen met de *stabilitas loci*, waarmee de kloosterling bij zijn intreden zich bond aan het leven in de abdij en gehoorzaamheid aan de abt. Het betekende een keuze voor een *vita contemplativa*.

Onder de Karolingische vorsten groeide de Regel van Benedictus uit tot de richtlijn voor het westerse kloosterleven. Een andere kloosterregel is die van Augustinus (354-430). Diens regel biedt meer ruimte voor een *vita activa*, ook wel een *vita apostolica* genoemd: de christelijk plicht van liefdadigheid en zorg voor de naasten. Beide regels stoelen op de gedachte dat de kloosterling zijn leven in

dienst van God stelt door het afleggen van de drie kloostergeloften: gehoorzaamheid (aan de abt), armoede en kuisheid. Het afleggen van de kloostergeloften en het zich houden aan de kloosterregels kon evenzeer gelden voor koorheren – kanunniken – verbonden aan een kerk of kathedraal. Indien zij die kloostergeloften daadwerkelijk aflegden, onderscheidden ze zich in weinig van reguliere kloostergemeenschappen; ze werden dan ook reguliere kanunniken genoemd, dit in tegenstelling tot de seculiere kanunniken die geen kloostergeloften hadden afgelegd en zich meer richtten op zielzorg, onderwijs en armen- en ziekenzorg.

In de loop der eeuwen kreeg zo het kloosterleven een rijke traditie, in hoofdlijn gestoeld op twee dominante vormen: de een gericht

*Christus omhelst
Bernardus van
Clairvaux (Francisco
Ribalta, 1625-27).
Museo Nacional del Prado, Madrid*

op een monastiek levenswijze (*ordo monasticus*), met in essentie het samengaan van (getijden)gebed en handenarbeid (*ora et labora*), de ander (*ordo canonicus*) gericht op (getijden)gebed en pastorale zorg.

Benedictijnen en cisterciënzers

Een voorbeeld van contemplatief monastiek kloosterleven volgens de Regel van Benedictus is het benedictijnerklooster Cluny. Het klooster, ontstaan in 910 toen graaf Willem de Vrome van Aquitanië een aantal monniken grond ter beschikking had gesteld, stelde zich direct onder het gezag van de paus en weigerde verantwoording af te leggen aan bisschoppen en wereldlijke autoriteiten. Onder leiding van een aantal langzittende abten groeide het uit tot een van de rijkste en machtigste kerkelijke instellingen met een groot aantal nevenvestigingen. Aan het begin van de twaalfde eeuw bezat de orde meer dan duizend nevenvestigingen, tot over de grenzen. San Juan de la Peña (zie *Jacobsstaf* 110) was een van de eerste in Spanje. De invloed van Cluny in Spanje werd mede gevestigd door verzoeken van de regionale vorsten (ondermeer in de vorstendommen Cataluña en Castilla y Leon) om kloosters te stichten ter ontwikkeling van het land. Op deze wijze raakte Cluny ook betrokken bij de infrastructuur van de pelgrimsroute naar Santiago.

De macht en rijkdom van Cluny riep begin twaalfde eeuw een tegenbeweging op van cisterciënzermonniken, die hun naam ontleenden aan het klooster Citeaux in Bourgondië. Zij beoogden een monastiek reveil, terug naar de oorspronkelijke interpretatie van de Regel van Benedictus, terug naar het grondprincipe van *ora et labora*. De cisterciënzers kozen voor soberheid, eenvoud en afzondering. Hun monniken vestigden zich bij voorkeur in afgelegen gebieden waar ze zelf hun grond bewerkten en leefden van de schamele opbrengst. Onder leiding van de charismatische Bernardus van Clairvaux (1090-1153) groeide de beweging uit tot een kloosternetwerk van meer dan vijfhonderd kloosters die door jaarlijkse visitaties nauw met elkaar verbonden waren. In de zeventiende eeuw werd de cisterciënzer orde op haar beurt geconfronteerd met een bewe-

Abdij van Cluny.

Foto: TL

ging naar een 'strikte observantie', die leidde tot de orde van de trappisten.

Een andere hervormingsbeweging, die van de kartuizers, koos voor een nog radicalere vorm: ze greep terug op de idealen van de woestijnvaders uit de eerste eeuwen van het christendom. Het klooster La Grande Chartreuse, in de Franse Alpen en gesticht in 1084, geldt hier als voorbeeld.

De orde van norbertijnen, gesticht door Norbertus van Xanten, ook wel premonstratenzers genoemd naar hun klooster in Premontre, kozen voor een combinatie van persoonlijk ascese en armoede met pastorale zorg en prediking.

De bedelorden

Wanneer in de loop van de twaalfde eeuw de economie opbloeit, de bevolking toeneemt en de steden groeien, wordt het religieuze landschap verrijkt met nieuwe kloosterorden: de franciscanen en de dominicanen, respectievelijk naar hun kenmerkende geloofsopdracht, wel de bedelorde en de predikorde genoemd. Hun doelstelling was niet contemplatief, maar actief, gericht op zielzorg en geloofsverkondiging; de *vita apostolica*.

Anders dan de 'oude' monastieke geloofsrichtingen kozen de nieuwe orden voor een werkterrein onder de bevolking in de steden. Anders dan de afgelegen kloostergebouwen van de benedictijnen en de cisterciënzers, vinden we de kloosters van de nieuwe orden dan ook juist in de bevolkingscentra, vaak in de eerste uitleg buiten de oude middeleeuwse stad.

Na de ontdekking van Amerika, het Verre Oosten en China, richtten met name de dominicanen en de in de zestiende eeuw gestichte orde van de jezuïeten zich ook op geloofsverkundiging buiten Europa, op wat later het missiewerk is gaan heten, een extensieve vorm van de *vita apostolica*. Daarmee was voor de nieuwe orden in letterlijke zin de wereld het actieterrein geworden. Niet langer weg van de wereld, maar in de wereld; niet langer *stabilitas loci*, maar mobiliteit; niet langer nadruk op strikte hiërarchische verhoudingen, maar op contact met de medemens.

Kloosterordes, ook wel 'denominaties' genoemd, zijn in zekere zin te duiden als een afspiegeling van maatschappelijke ontwikkelingen. Het tijdsgewricht waarin zij zijn ontstaan, heeft hun geloofs- en spiritualiteitsbeleving beïnvloed, evenals hun opvattingen over hun rol in de samenleving: contemplatief dan wel juist actief. Vanuit die context zijn hun betekenis en bijdrage aan de samenleving te verklaren.

Kloosterarchitectuur en bouwtraditie

Zoals kloosterordes een afspiegeling zijn van maatschappelijke ontwikkelingen in een bepaalde tijd, zijn kloostergebouwen dat van architectonische opvattingen. Ze liggen

mede ten grondslag aan verschillen in bouwstijlen. Desondanks kent het kloostergebouw een constante, namelijk de plattegrond.

Kloosters zijn veelal gebouwd rondom een kloosterhof met daaraan verbonden een zuilengang, ook wel een *claustrum* genoemd. Dit patroon gaat terug op de gewoonte in veel zuidelijke landen – we zien het in de Romeinse, maar ook in Moorse tijden – woonvertrekken te bouwen rondom een patio. Roemruchte voorbeelden van een dergelijke kloosterplattegrond zijn de middeleeuwse kloostercomplexen van Sankt Gallen in Zwitserland en Cluny in Bourgondië. Het belangrijkste deel van elk klooster was de abdijkerk waar de monniken samenkwamen voor het bidden van de getijden (het officie). De kerk werd veelal aan de noordzijde van de kloosterhof gesitueerd. Aan de andere flanken lagen de kapittelzaal, de refter met de keuken, de dormitoria en, vanwege de lichtinval bij voorkeur aan de zuidzijde, het scriptorium en de bibliotheek. De plattegrond van een klooster is daarom te typeren als een vierkant van rechthoekige gebouwen die haaks op elkaar aansluiten en samen de binnenhof vormen. Ook al zijn er naar gelang type kloosterorde en tijdperiode vele variaties op dit model aan te wijzen, toch is dit basispatroon door de eeuwen heen op hoofdlijnen hetzelfde gebleven.

Variaties zien we vooral in bouwstijl en decoratie. De benedictijnen bouwden vooral in de romaanse stijl. Hun kloosterhoven zijn veelal voorzien van mooi gebeeldhouwde kapitelen, met bijbelse of profane voorstellingen. Dergelijke voorstellingen waren de cisterciënzers een gruwel. Zij kozen voor eenvoud en ingetogenheid, een kapiteel met enkel *acanthus*bladen was voor hen ruim voldoende versierd. De opkomst van de cisterciënzers in de twaalfde eeuw markeert tevens een stijlbreuk: niet langer het romaans, maar de gotiek. Die stijlbreuk valt samen met het ontstaan van nieuwe bouwtechnieken; door gebruik te maken van een skeletconstructie kon men lichter en hoger bouwen. De romaanse rondboog werd vervangen door de spitsboog en de traditionele tongewelven door kruisbooggewelven. De overgang van het romaans naar de gotiek valt samen met

*Cisterciënzer klooster
Santa María (Cañas,
Spanje).*

Foto: Tieleke Huijbers

de toenemende macht van de burgerij in de stad: de gotische kathedralen in Pamplona, Burgos en León zijn daar mooie voorbeelden van. Belangrijke cisterciënzerkloosters langs de camino zijn bijvoorbeeld: Cañas, Las Huelgas Reales (Burgos) en Oseira.

In cisterciënzerkloosters zijn soberheid en een zekere mate van gestrengheid in decoratie troef. Cisterciënzerkloosters kenmerken zich voorts door een sterke mate van standaardisatie in opzet en bouwstijl. Als verklaring daarvoor wordt wel verwezen naar de strenge regels die Bernardus van Clairvaux zou hebben verordonneerd met betrekking tot de huisvesting en de leefregels van de monniken, vanuit een bezorgdheid dat het kloosterleven niet wederom tot verslapping zou leiden zoals hij die bij de monniken van Cluny meende gezien te hebben. De standaardisatie werd nog bevorderd doordat kloosterstichtingen plaatsvonden vanuit een moederabdij en de bouw van nieuwe kloosters volgens strikte regels op uniforme wijze gebeurde. Deze sterke vorm van standaardisatie sloot overigens regionale of plaatselijke variaties geenszins uit. Daarbij valt op dat de cisterciënzermonniken doorgaans zeer wel voor hun klooster de juiste plek wisten te vinden: afgelegen, maar met een gunstig microklimaat en in de buurt van stromend water.

Evenals de cisterciënzers ontwikkelden de bedelorden voor hun kerken een eigen typologie, bijvoorbeeld de invoering van een dwarsbeuk in de abdijkerk (vooral bij de franciscanen), de vanzelfsprekende aanwezigheid van een preekstoel en verhalende muurschilderingen. Meer dan bij de contemplatieve ordes werd hun kloosterbouw bepaald door plaatselijke omstandigheden en bestaande bebouwing. Zij kozen immers niet voor afzondering, maar vestigden zich bij voorkeur in stedelijke gebieden.

Bij de bedelordes en in de zestiende en zeventiende eeuw ook bij de jezuïeten krijgt de decoratie een andere betekenis en verandert van expressie: in plaats van de mooi gebeeldhouwde kapitelen van de benedictijnen of de eenvoudige grisaille glas-in-loodvensters van de cisterciënzers, zien we nu

*Cisterciënzer eenvoud:
kloostergang abdij Notre-
Dame de Sénanque
(Gordes, Frankrijk).*

Foto: Tieleke Huijbers

de introductie van narratieve voorstellingen waarmee gelovigen zich kunnen identificeren – een belangrijke functie in het kader van de geloofsverkundiging. Mede onder invloed van de Contrareformatie zien we vele barokke elementen verschijnen: beelden, schilderijen en groots uitgevoerde altaarstukken. De barokke gevel van de kathedraal in Santiago is daar een mooi voorbeeld van. Barokke elementen vinden we ook terug in de kloostergebouwen van Roncesvalles, San Millan, Samos en Oseira.

Ensemblewaarde

Kloostergebouwen hebben in de loop van de tijd veranderingen ondergaan. Van de oorspronkelijke bouwstijl is veel verloren gegaan, door tussentijdse aanpassingen, door oorlog of geweld of door onteigening en leegloop. Lang niet altijd is dat ten nadele; het geheel van de diverse gebouwen in combinatie met de verschillen in bouwstijlen, de zogenaamde ensemblewaarde, heeft een eigen, veelal monumentale aantrekkelijkheid. Langaan en in de nabijheid van de camino zijn ze nog volop te vinden.

De Spaanse regionale overheden – de zogenaamde *autonomías*, een bestuurslaag tussen onze provincies en de landelijke regering – besteden veel moeite en geld aan behoud van deze kloostergebouwen. Restauraties van San Juan de la Peña, Roncesvalles en San Juan de Ortega zijn daar mooie voorbeelden van. 🌿

Dit is het vierde artikel in een themareeks over Spaanse kloosters langs de camino. De reeks wordt verzorgd door leden van de Werkgroep Geschiedenis en Cultuur.

Jubileumcamino over zand en klei

In 2016 was het 25 jaar geleden dat de regio Groningen/Drenthe werd opgericht als een van de zestien regio's van het Nederlands Genootschap van Sint Jacob. Hoe vier je zo'n bijzondere gelegenheid gezamenlijk met de regioleden?

Normaal gesproken is een jubileum iets om 'bij stil te staan', maar als pelgrims willen we juist in beweging komen! Het idee voor een Jubileumcamino 2016 ontstond: twee dagen in tegenovergestelde richting, noordwaarts, over het Jacobspad wandelen en fietsen. Niet de regio uit, maar de regio in!

Met de Jubileumcamino 2016 wilde de regio het Jacobspad extra in het zonnetje zetten. Dat was mede bedoeld als ode aan Thom Oosterhof, oprichter van de regio Groningen/Drenthe en tevens medeontwikkelaar van het Jacobspad.

Wandelaars lopen in een lang lint langs de groene velden.

Foto: Bouwe van Rijn

Uit praktische overwegingen werd de jubileumactiviteit ingevuld met één etappe in Drenthe (Rolde - Vries) en één in Groningen (Zeerijp - Uithuizen). Het gezelschap dat zich in het noorden verzamelde, bracht zelf al de beste condities mee voor het oproepen van een echte caminosfeer. Zowel doorgewinterde caminogangers als leden die zich terdege op een camino voorbereiden!

De gekozen route bood ook zeker de typische caminosetting van buiten in beweging zijn: inspanning, natuur, cultuur, historie, en ontmoeting. Met respectievelijk zestig en zeventig deelnemers was er sprake van een geweldige opkomst. De deelnemers verzamelden zich op beide dagen bij het eindpunt van die dag. Op 29 oktober was dat in Vries, en op 19 november in Uithuizen. Beide dagen ging men vervolgens met een historische bus van het Nationaal Bus Museum uit Hoogezand naar het startpunt.

Drenthe

29 oktober was een uitgelezen zonnige herfstdag. De zon kleurde de rode en gele bladeren van de hoge bomen met een gouden gloed. De bladeren knisperden onder de schoenen. In café Onder de Linden in Vries klonk gezellig geroezemoes bij de koffie. Er reden twee oude bussen voor, alsof het een schoolreisje was. Bij de Jacobuskerk in Rolde stapte men uit. Een historische plek, de kerk staat er dicht bij het grote oude hunebed. De koster vertelde over de geschiedenis en de inrichting van deze kerk. De kleurige gebrandschilderde ramen die de Drentse ding-spelen (rechtsgebieden) weergeven trokken de aandacht.

De wandelaars vertrokken onder het luiden van de kerkklok in een lang lint over het smalle pad de groene velden in. Ook voor de fietsers was er een bijzonder mooie tocht

uitgestippeld. De fietsers troffen de molen in Rolde open, een verrassing. Daarna werd de tocht door het mooie nationaal park Drentsche Aa voortgezet. De fietsers en de wandelaars ontmoetten elkaar weer toen zij Vries binnenkwamen. Onder het genot van een drankje in Herberg Tió nam men afscheid van elkaar: 'We waren weer even op camino geweest.'

Groningen

Drie weken later werden de deelnemers opnieuw verwelkomd: nu in het hoge noorden in het St. Vincentiusgebouw in Uithuizen. Ook nu kwamen er twee historische bussen aanrijden om de hele groep naar Zeerijp te brengen. Bij de plaatselijke Jacobuskerk trok de enigszins vreemd aandoende versiering rond de toegangsdeur de aandacht. Deze vormde vroeger een herkenningspunt voor mensen die de Jacobsroute liepen en die niet konden lezen en schrijven. Veel deelnemers lieten het stempel van de kerk in hun pelgrimspaspoort zetten.

Vanuit Zeerijp ging het te voet over het Jacobspad naar Oldenzijl. Voor de fietsers was een langere route uitgezet. Lopers en fietsers troffen elkaar weer in Oldenzijl. Daar stond de prachtig gerestaureerde, door de aardbevingen getroffen, oude Nicolaaskerk open voor bezichtiging.

Na de lunch gingen we verder over de 'Groningse Meseta' naar Uithuizen. De deelnemers arriveerden bij de Jacobus de Meerderekerk in Uithuizen. Orgelspel met vrolijke klanken bij binnenkomst droeg bij aan de pelgrimssfeer.

Feestelijke afsluiting

In de kerk was een uitgebreid programma. Het nieuw ontworpen jubileumlogo van de regio Groningen/Drenthe werd in de vorm van een banner onthuld. De eerste stempelafdruk met dit nieuwe logo was voor Thom Oosterhof, de initiatiefnemer van de regiowerkgroep, 25 jaar geleden. Ook alle an-

De 'Groningse Meseta'.

Foto: Ab Aberson

dere aanwezigen kregen daarna een stempel in hun pelgrimspas. Hierna was de presentatie van het digitale jubileumboek over de activiteiten van de regio in de afgelopen 25 jaar.

Een samenzang van het Franse pelgrimslied *Le Chant des Pèlerins de Compostelle*, het Ultreia-lied, vormde de afsluiting van het programma. Een borrel met aansluitend een feestelijk stampotbuffet vormde de afsluiting van de dag.

De deelnemers ervoeren deze geslaagde jubileumviering als een echte mini-camino. Zoals een van de deelnemers na afloop schreef: 'Wie eens de tocht naar Santiago maakt en de lange weg van de camino voelt en beleeft, wordt geraakt door het pelgrimsvirus. Je beseft dat deze pelgrimstocht veel vraagt en geeft, je kunt niet om jezelf heen, een onvergetelijke ervaring. Het kan heimwee geven als je gedachten later teruggaan naar de tocht door het levende museum van Spanje en/of Portugal. Het voelde als één brok geluk! Je denkt terug aan de ontmoeting met andere pelgrims, samen je verhalen en levensweg delen. Nieuwe plannen borrelen op. Welke route zou je nog meer kunnen maken?

Wat is heerlijker dan opnieuw met pelgrims bij elkaar te komen, bij te praten en samen een wandeling of fietstocht te maken?' 🐌

Meer foto's en het digitale jubileumboek zijn te vinden op [Santiago.nl](https://santiago.nl) > Het genootschap > Regio Groningen/Drenthe

Het leven delen

*Het leven delen op het
'einde van de wereld'.*

Foto: Harry Keijsers

In deze rubriek laten we een pelgrim aan het woord over een plek waar hij/zij iets bijzonders heeft meegemaakt. In deze eerste bijdrage Harry Keijsers over zijn bijzondere plek, Fisterra.

Vanmorgen ben ik voor dag en dauw op. Ik wil heel bewust het nieuwe daglicht begroeten. Ik wandel door het nog donkere en frisse stadje naar de haven. Om me heen hoor ik enkel wat vogels kwetteren en in de verte het klotsen van water tegen de kademuur. Door een donkere wolk aan de einder zal de zon zich vanmorgen pas langzaam prijsgeven.

Terwijl ik met mijn armen op het muurtje steun, laat ik de voorbij dag en avond aan mij voorbijgaan. Mijn tocht van 120 kilometer vanuit Santiago naar hier. De gratis reparatie van de haperende versnelling door een vakman in Padrón tegenover de aanlegsteiger van Sint-Jacobus. De opmonterende woorden van een Italiaanse ex-marinekapitein in Cée, waardoor ik daarna weer welgemoed verder kon fietsen.

Na aankomst in de *albergue* fiets ik nog naar het 'einde van de wereld'. De opengetrokken lucht laat een flauw zonnetje zien. Op het eindpunt van de kaap zitten op de rotsen onder mij een viertal mensen. Om hen heen boodschappentassen met brood, wijn, vlees,

kaas, groenten en fruit. Ze zwaaien naar mij om erbij te komen zitten. Ik gebaar dat ik niets bij me heb. 'Dat is niet erg', krijg ik terug, 'we zijn toch allemaal pelgrims naar Santiago!' Ik ga op hun uitnodiging in. Ze reiken mij een stuk brood, een glas wijn en kaas aan.

Er komen steeds meer mensen bij. Na een poosje zitten we met twaalf mensen uit wel tien verschillende landen in de warme ondergaande zon. We praten over de lange reis die ieder gemaakt heeft. Sommigen te voet of per fiets vanuit thuis. Allen hebben we veel meegemaakt en vertellen honderduit over onze ervaringen. De een is net gepensioneerd en wilde met deze wandeling ontdekken wat er nog te beleven is na een werkzaam leven. Een jonge vrouw van rond de dertig heeft haar kantoorbaan met wel zestig werkuren in de week opgegeven. Nu heeft ze onderweg met een vriendin ontdekt wat ze wil. Ze gaat terug naar Amerika en hoopt op een baan waarin ze iets van zichzelf kwijt kan. Weer een ander is priester in de Anglicaanse kerk, gelukkig getrouwd en – net als ik – gebruikt hij deze pelgrimsreis om op verhaal te komen. Ieder vertelt waarom hij aan deze tocht is begonnen en wat hij eraan heeft beleefd. Daarna spreekt iedereen in zijn eigen taal zijn dank naar God uit. Intussen legt de zon een zilverachtige glinstering op het rustig kabbelende water beneden ons.

Nu ik sta te wachten op de zonsopkomst dringt pas volledig tot me door, dat ik gisteravond een echte ontmoeting tussen mensen mocht meemaken. Niet alleen deelden we brood en wijn met elkaar, maar ook onze inspiratie, ervaringen en idealen. Daar kwam het evangelieverhaal over de wonderbare broodvermenigvuldiging echt tot leven. Wat ik eergisteren in de kerk in Santiago, toen dat verhaal daar werd voorgelezen, niet kon ervaren, werd me hier gisteren zo in de schoot geworpen. Ik had geen mooiere afsluiting van mijn pelgrimstocht kunnen wensen. 🍷

Mijn bijzondere caminoplek

Heeft u ook een herinnering aan een plek aan de camino waar u iets bijzonders hebt meegemaakt? Deel deze met ons en beschrijf in maximaal 500 woorden uw ervaring. Stuur uw bijdrage naar redactie@santiago.nl. Graag ontvangen we er ook een goede foto bij!

Verlangen in stukjes delen

Hoe ga je om met je dromen en je verlangens? Jaren geleden, de kinderen waren nog klein, ging ik af en toe op retraite in een klooster in Brecht, België. Een week leefde ik op het ritme van de getijden, de zeven diensten in de kapel verdeeld over de dag. Ik laafde mij aan de zang van de zusters en de rust en regelmaat van het kloosterleven. Voor mijn gevoel werd ik thuis geleefd door het ritme van mijn gezin en mijn werk en kwam ik niet toe aan de dingen die ik daarnaast óók graag wilde doen.

Zuster Mariet zei toen tegen me dat ik mijn verlangen in kleine stukjes moest verdelen. Een praktisch advies dat ik nooit ben vergeten. Ook Anselm Grün, benedictijner monnik en bekend publicist, doet dat. Hij schrijft 'maar' zes uur per week, elke dinsdag- en donderdagochtend van 6 tot 8 uur en één avond van 8 tot 10 uur. Dat levert hem echter wel een boek per jaar op. In Brecht heb ik dat ook geprobeerd. Elke ochtend tussen het ontbijt en de terts (dienst om 9.30 uur) een uur studeren. En verrassend genoeg, het studieboek was na een week uit!

Ook het verlangen om naar Santiago de Compostela te lopen, heb ik in stukjes gedeeld. Ik kon wachten tot de kinderen groot zouden zijn, maar ik had geen garantie dat ik dan nog zo'n stuk zou kunnen lopen. In 2001 startten mijn vriendin Jeanette en ik in Den Bosch met het Pelgrims-pad en namen ons voor elk jaar een week te gaan lopen. Steeds begonnen we weer waar we het jaar daarvoor gestopt waren en zo doorkruisten we Brabant en Limburg, België en Noord-Frankrijk. Een aantal keren hebben mijn ouders ons weggebracht of opgehaald. Soms sloegen we weleens een tiental kilometer over als er geen overnachtingsplekken waren. We hebben dat tien jaar volgehouden, maar zijn door omstandigheden in 2011 gestopt in Nevers, Midden-Frankrijk.

Mijn plan om een keer naar Santiago te lopen, raakte wat op de achtergrond. Maar toen vroeg mijn dochter mij eens: 'Mam, wat is eigenlijk jouw droom?'

Ik vertelde over mijn verlangen naar Santiago te lopen en door haar vraag besloot ik ter plekke dat 2016 mijn jaar zou gaan worden. Zo werkt dat met dromen, als je die maar vaak genoeg aan anderen vertelt dan ga je daar zelf in geloven. Ik vroeg vriendin Ineke om mee te gaan. Die tocht bleek ook een stille wens van haar.

'Het begint bij de eerste stap'

Begin mei 2016 gingen we op pad vanuit Saint-Jean-Pied-de-Port, aan de voet van de Pyreneeën. Gewoon elke dag 20 kilometer lopen, opstaan, rugzak om en gaan. Op die manier liepen we de 800 kilometer gestaag weg. Mijn zoon mailde toen we Santiago naderden:

'Hoe is het om er bijna te zijn, na een tocht van eigenlijk 20 jaar? Of heb je daar nog niet over nagedacht?'

Daar had ik wel over nagedacht. Opeens is mijn droom, mijn verlangen, werkelijkheid geworden. Soms vragen mensen mij of de camino mij veranderd heeft. Daar heb ik nog niet echt een antwoord op. Deze pelgrimage heeft me wel geleerd dat als ik iets echt wil, het me ook kan lukken. Doen wat me blij maakt, geeft mij een enorme voldoening. En, het begint bij de eerste stap. 🍷

Rita Grootendorst liep voorjaar 2016 met een vriendin de Camino Francés vanaf Saint-Jean-Pied-de-Port. Onderweg herontdekte ze haar plezier in schrijven. Blog: www.schrijvendvertellen.nl

De lente is weer in het land. De ski's kunnen worden opgeborgen en de knapzak aan de pelgrimsstaf gebonden. De dooi is ingetreden en de mist trekt op. De elzen en espen krijgen weer bladeren en de vogels leggen eieren. We lopen langs de waterkant en door het dichte bos. We genieten van de tjirpende krekels en kijken uit voor teken. 's Avonds klimmen we in ons stapelbed – een tak van sport op zich – en 's ochtends worden we militair gewekt. Dan dient zich op de Camino Portugués het laatste dorpje voor Santiago aan. De Camino Francés-gangers komen via een onbevlekt plein bij de kathedraal. Stuur uw oplossing uiterlijk 30 april 2017 naar: redactie@santiago.nl of naar Jacobsstaf, Janskerkhof 28a, 3512 BN Utrecht. Onder de inzenders van de goede oplossing verloten we het fotoboek *Sint-Jacobsroute: Op weg naar Santiago de Compostela*. (zie boekbespreking in *Jacobsstaf* 112). De oplossing van het kruiswoordraadsel in nummer 112 was WANTROUWEN. De winnaar is dhr. B.G.J. van der Vegt uit Wijckel.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
16						17		18					19	
20								21				22		
23								24					25	
26				27			28	29	30					31
32			33			34		35	36				37	
	38	39			40		41							
42		43								44			45	46
47	48				49				50			51		
52				53		54			55				56	57
58			59		60			61		62		63		64
			65				66		67		68		69	
70		71				72		73			74			
75	76						77		78					
79				80	81		82					83		84
85			86		87						88			
89			90	91					92	93			94	
95		96								97	98		99	
100				101				102			103			104
	105		106					107			108			
109							110							
111							112				113			
114											115			

Horizontaal

- 1 attribuut van Jacobus
- 8 vruchtenglei
- 16 militair weksignaal
- 18 korte toneelscene
- 19 muzieknoot
- 20 mogelijk
- 21 Zwitsers gerecht
- 23 Christelijk feest
- 24 gemanierdheid
- 26 boom
- 27 vogelproduct
- 28 tasto solo (afk.)
- 33 in het jaar
- 35 belangstelling tonen
- 37 watering
- 38 kluchtige passage
- 40 plein in Santiago
- 43 achtergrondspeler
- 44 onder andere (afk.)
- 45 deel van de hals
- 47 speelgoed
- 49 deel van het gezicht
- 52 kunsttaal
- 54 rivier in Duitsland
- 56 minister-president (afk.)
- 58 toiletartikel
- 61 volgroeid
- 63 boomloze grassteppe
- 65 anno Salvatoris Nostri (afk.)
- 67 periode na vorst
- 69 donkergruis gesteente
- 71 sportartikel
- 74 bestuurseenheid
- 75 korte versregel
- 77 waterkant
- 79 Nederlandse Radio-unie (afk.)
- 80 het ambt van kerkbeheerder uitoefenen
- 83 Ierland
- 85 uitgestorven vogel
- 87 oevergewas
- 88 honende opmerking
- 89 deel van de Bijbel
- 90 wintersportartikel
- 94 dominee (afk.)
- 95 koeriersdienst
- 97 positieve elektrode
- 100 ratelpopulier
- 101 munteenheid van Papoea-Nieuw-Guinea
- 102 vanaf (afk.)
- 103 deel van de dag
- 105 aanleg
- 107 boksterm
- 108 fantast
- 109 vechtsport
- 110 dorp bij Santiago
- 111 samenkomst
- 113 tak van sport
- 114 slaapplaats voor pelgrims
- 115 brandstofopslag

Vertikaal

- 1 insect
- 2 mistig
- 3 beeldzijde van een muntstuk
- 4 koeienmaag
- 5 gevangenisstraf ondergaan
- 6 metaal
- 7 grondsoort
- 9 computer
- 10 regenscherm
- 11 koud, ongevoelig
- 12 muziekstandaard
- 13 aandrijving
- 14 boom
- 15 teleurgesteld
- 17 droogvloer
- 22 Europees land
- 25 Noach
- 29 molenas
- 31 mijt
- 33 opgeld
- 34 zendgemachtigde
- 36 sketch
- 39 idool
- 41 korf
- 42 bezinsel
- 46 plaats in Utrecht
- 48 plaats in Noord Holland
- 51 paling
- 53 eetgerei
- 55 paard of ezel
- 57 Franse routeplaats
- 59 vruchtbeginsel
- 60 een zekere
- 62 rivier in Italië
- 63 Belgische routeplaats
- 64 woordblindheid
- 66 koude lekkernij
- 68 er uitzien
- 70 Franse routeplaats
- 71 dicht bos
- 72 bestuursambtenaar
- 73 hoogkijker
- 76 lid van een kerkgenootschap
- 78 durende vijandschap
- 81 oorspronkelijk
- 82 bruinrode kleur
- 83 etcetera
- 84 argumenteren
- 86 plaats in Noord Brabant
- 91 soort papegaai
- 92 voortvloei
- 93 rondhout
- 96 Rotterdamse voetbalvereniging
- 98 inheems plantengeslacht
- 99 predikante
- 104 toast
- 106 verlichtingsartikel
- 107 nakomeling
- 108 gegevens
- 109 Grieks eiland
- 110 Chinese vermicelli
- 112 terabyte (afk.)

t PuzzelPeertje™

62	34	98	24	20	72	84	64	85	6
----	----	----	----	----	----	----	----	----	---

Heb je het licht gezien?

Bart van Schaijk steekt kaarsjes aan voor mensen die hulp kunnen gebruiken.

Als je naar Santiago de Compostela gelopen bent, dan is dit de vraag die je nog het meest hoort. En ja, ik heb het licht gezien, en wel in honderden kleine kerkjes en kapelletjes in Noord-Spanje. Met vele verzoeken tot het opsteken van een kaarsje ben ik vertrokken, en ik heb het voorrecht gehad deze op de mooiste plekjes te kunnen ontsteken en even bij jullie intentie stil te staan.

En helpt zo'n kaarsje, bestaan wonderen? Een van de mensen voor wie ik een kaarsje opgestoken had, reed kort hierna, na zestig jaar schadevrij rijden, een deuk in zijn auto. Ik klamp me nu maar vast aan de gedachte dat de auto vast total loss geweest was als ik het kaarsje niet had opgestoken ...

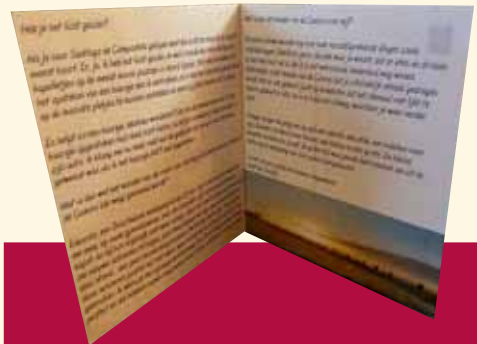
Wat is dan wel het wonder van de route naar Santiago? Ricardo, een Braziliaanse medepelgrim van 25 jaar, wandelde al meer dan een week met me mee. Op oude gym schoenen liep hij over de rotspaden. Zijn voeten waren helemaal kapot en hij kon eigenlijk niet meer verder. Hij had geen geld meer om nieuwe schoenen te kopen. Juist toen kwamen we langs een Mariakapelletje en daar stond ... een paar mooie bergschoenen. In de schoenen zat een briefje: 'Dag pelgrim, deze schoenen pasten mij niet meer, maar ik weet dat er iemand zal zijn die ze kan gebruiken. Ik wens je een gezegende levensweg toe.'

De schoenen pasten Ricardo perfect en na twee weken bereikten we zonder problemen Santiago.

Wat is dan het wonder van de camino voor mij? De echte, nieuwe waardering voor vaak vanzelfsprekende dingen, zoals vriendschappen, familie en gezin, de plek waar je woont,

dat er eten en drinken en een bed voor me is, dat ik in het welvarende Nederland mag wonen. Uiteindelijk is het wonder van de camino dat je steeds gedragen wordt. Wat je ook overkomt, juist op momenten dat het allemaal niet lijkt te lukken, gebeurt er iets, en is er toch een uitweg, waardoor je weer verder kunt.

Vroeger gingen de pelgrims op pad met slechts een stok, een kalebas voor wijn of water, en twee linnen tassen, een kleine en een grote. De kleine bevatte voedsel voor jezelf, de grote tas was gevuld met voedsel om uit te delen aan je medepelgrims. Een mooie slotgedachte. 🌸

Bart van Schaijk liep de camino in 2015. Voor hij vertrok hoorde hij van veel mensen dat ze het fijn zouden vinden als hij ergens op de route een kaarsje zou aansteken, voor henzelf of voor iemand anders die wel wat hulp kon gebruiken. 23 kaarsjes later was hij weer thuis. De mensen die een verzoekje hadden gedaan voor een kaarsje, heeft hij een kaart gestuurd met bovenstaande ervaringen.

Schrik voor pelgrims

Tierra de Campos, hart van de meseta

Pelgrimeren is lopen door landschap en natuur. Die zijn er niet alleen om bekeken te worden, maar ze beïnvloeden ook onze stemmingen en gevoelens. De weg die wordt gelopen, en de innerlijke weg weerspiegelen elkaar. In een nieuwe artikelenreeks over het landschap en over wat het met de pelgrim doet, wandelt Ad Gruijters door de Tierra de Campos.

Mythische plek: de pelgrimsroute kruist de Cañada Real Leonesa.

Foto: Ad Gruijters

Het is zondag op het heetst van de middag. Población de Campos is een dorp van niks. Marjan en ik zoeken beschutting in de schaduw van een terrasje. In het restaurant genieten een paar dorpsbewoners hun middagmaal. Wij drinken een glas koele witte wijn, en nog een. De zon staat recht boven ons en werpt geen schaduw. De hitte zindert boven de velden waarover we uitkijken zo ver het oog reikt. Er is geen mens op straat. De uren verstrijken en er gebeurt niets. Een hond komt langs en hij loopt naar rechts. Een poos later is dezelfde hond er weer en loopt naar links. Hier glijden alle beslommeringen van je af. Nederland is heel ver weg.

Na uren beseffen we dat we verder moeten. Het is nog tien kilometer naar Villalcázar de Sirga (Villasirga), drie uur lopen. Met frisse tegenzin gaan we op pad. Een briesje probeert de hitte van de dag te verdrijven. Een lage zon kleurt de velden goudgeel. In de verte doemt de enorme kerk van Santa Maria la Blanca op en komt maar heel langzaam dichterbij. Andere pelgrims zijn er niet. Die zitten nu aan het pelgrimsmenu en vertellen verhalen. Ik loop met mijn Marjan door de oneindigheid van Tierra de Campos zonder woorden en zonder gedachten. Ik voel me opgenomen in het landschap en ben gelukkig.

Als we in Villasirga aankomen is de herberg vol. Maar er is nog plaats in het *hostal*. We krijgen een kamer met uitzicht op de kerk. Met dank aan de heilige Jacobus. Een paar jaar later ben ik hier weer, om in de herberg als hospitalero te werken. Ik houd van deze streek: Tierra de Campos, het hart van de Spaanse hoogvlakte, de *meseta*.

De meeste pelgrims houden helemaal niet van het landschap van de meseta. Ze vinden

het een verschrikking. De leegte, de oneindigheid van hemel en aarde en de eentonigheid van de weg. Daarbij de verzengende hitte als de zon hoog aan de hemel staat. De koude, straffe wind die ook 's zomers kan waaien op deze kale hoogvlakte. Of de regen die uren kan aanhouden in het voorjaar en najaar. Hier ben je aan de elementen overgeleverd. Er is een wisselwerking tussen de weg door het landschap en de innerlijke weg die de pelgrim aflegt. De tocht over de onbarmhartige meseta is de fase van beproeving en van loutering (catharsis) waarin oude gewoontes worden losgelaten.

Steppeachtig landschap

Het landschap van de Camino Francés bestaat uit vijf hoofdtypen: de Pyreneeën en zijn uitlopers, de golvende velden en wijngaarden van de Rioja, de hoogvlakte of meseta, de bergpassen en valleien op de grens van León en Galicië, en als laatste de heuvels van het Galicische binnenland.

Van Burgos tot Astorga loop je als pelgrim door het noordelijke deel van de meseta, 230 kilometer lang. Deze wordt ingesloten door twee bergruggen. In het oosten door de Montes de Oca. De weg bereikt hier tussen Villafranca en San Juan de Ortega een hoogte van 1150 meter. In het westen begint de weg weer te stijgen voorbij Astorga. Bij het Cruz de Ferro in de Montes de León bereik je het hoogste punt van de hele Camino Francés, bijna 1500 meter.

Tierra de Campos is het hart van deze hoogvlakte: een oneindig, zacht glooiend, leeg landschap zover het oog reikt, kaarsrechte wegen en eindeloze velden, 80 kilometer tussen Castrojeriz en Sahagún, op een hoogte tussen 800 en 900 meter. Met een echt landklimaat. De zomer is kort, snikheet en droog, met een groot verschil in temperatuur tussen dag en nacht. De winter is lang en koud met mist, vorst en sneeuw. En de lente en de herfst zijn fris en nat. Gerst en tarwe zijn de gewassen die hier worden verbouwd, en in mindere mate zonnebloemen en suikerbieten. Bomen hebben plaats gemaakt voor landbouw. Je ziet ze alleen in de dalen van rivieren en beken en als nieuwe aanplant langs de wegen. Het zijn vooral populieren.

Het landschap verandert van kleur met de seizoenen: groen in de lente met bermen die rood kleuren van de klaprozen, goudgeel in de zomer, okerbruin in de herfst en wit in de winter. De bodem bestaat uit leem waardoor water goed wordt vastgehouden. De huizen in de dorpen zijn traditioneel uit leem opgetrokken. Población de Campos is een mooi exemplaar. Ook dit dorp is leeggelopen. De jongeren zijn naar de stad vertrokken en komen alleen in de weekenden naar hun dorp. De ouderen zijn achtergebleven.

Tierra de Campos heeft een rijk vogelleven: leeuweriken, vinken en putters maar ook de slanke, sierlijke grauwe kiekendief. De kenmerkende vogel van dit steppeachtige landschap is de grote trap, die de laatste jaren

Tierra de Campos in september.

Foto: Ad Gruijters

weer in aantal toeneemt. Het is de zwaarste vogel van Europa. Zelf heb ik deze schuwe vogel een paar keer gezien op een stille landweg. Als hij schrikt, zet hij het op een rennen over het pad, tientallen meters ver, en duikt dan weg in het gewas.

Mythische plek

Elke pelgrimsgids waarschuwt voor de route over de meseta tussen Carrión de los Condes en Calzadilla de Cueva, het langste stuk op de Camino Francés zonder dorp of voorziening, zonder water, zonder schaduw of beschutting en zonder verandering in het landschap, 17 kilometer lang. In mijn herberg in Villasirga merk ik dat sommige pelgrims echt bang zijn voor wat hun de volgende dag te wachten staat. Ze hebben opbeuring nodig: 'Het valt wel mee als je maar ...' Het beste helpt het telefoonnummer van het taxibedrijf dat hulp biedt in geval van nood. De hele route is één rechte streep door het landschap van de Tierra de Campos. Dit is de Romeinse weg van Tarraco (Tarragona) naar Asturica Augusta (Astorga).

Ik heb het stuk naar Calzadilla een paar keer gelopen. Vroeg in de ochtend, met helder licht en met driehonderd andere pelgrims is het genieten. Alleen op dit moment van de dag zie je de Cantabrische bergen ver weg in

het noorden. Maar in de namiddag is het subliem. Dit is opnieuw de zuidelijke middag: de brandende hitte, de zon die alles verteert, de stilte, de onaandoenlijkheid van het oneindige en lege landschap. De tijd staat stil en de wereld is nooit anders geweest.

Enkele kilometers voor Calzadilla kom je op een mythische plek, zeker voor een kaartenfreak als ik. Hier kruist de Romeinse weg, alias middeleeuwse en moderne pelgrimsroute, de Cañada Real Leonesa Oriental. Spanje heeft een uitgestrekt netwerk van *cañadas*, veewegen waarover grote kuddes schapen elk jaar van hun winterweiden naar hun zomerweiden trokken en weer terug. De Cañada Leonesa verbindt de bergen in het noorden van León met Extremadura en La Mancha. Cañadas hebben een wettelijk voorgeschreven breedte van 90 Castiliaanse el (75 meter). Ze zijn publiek terrein en worden beschermd. Toch zijn ze op veel plaatsen verdwenen, maar hier niet. Deze cañada is goed in het landschap te volgen: een brede strook ruw grasland tussen akkervelden. Het helpt dat er een bordje bij staat. De *transhumancia*, de trek van enorme schapenkuddes door het landschap, kwam tot een einde in de jaren zestig van de vorige eeuw, maar de cañadas worden gekoesterd als historisch en cultureel erfgoed. 🐑

(advertentie)

 Roermond

Informatie:
www.cycle2explore.nl
T: 0493 - 34 21 78
E: cycle2explore@kpnmail.nl

- begeleide fietstocht naar Rome
- fietsen van camping naar camping
- slapen in een luxe tent met 2 vaste bedden
- vertrek op 12 mei 2017

Cycle2Explore
- Long Distance Cycle Tours -

Rome

Café St. Jacques

Vier regio's organiseren maandelijks een Café St. Jacques van 17.00 tot 19.00 uur.

In Den Haag elke eerste donderdag van de maand in Café Brasserie Dudok, Hofweg 1A.

In Utrecht elke tweede donderdag van de maand in Café Oudaen, Oudegracht 99.

In Amsterdam op de laatste donderdag van de maand in Café Batavia, Prins Hendrikkade 85, t.o. Centraal Station (uitz.: op 20 april i.p.v. 27 april).

In Apeldoorn op de laatste donderdag van de maand in de Eetkamer, Stationsdwarsstraat 2 in Apeldoorn (2x op vrijdag 28 apr. en 26 mei wegens feestdagen).

Maandelijks wandeling

Regio Amsterdam organiseert in de oneven maanden elke eerste zaterdag van de maand en in de even maanden elke eerste woensdag van de maand een wandeling. Stuur een e-mail aan regio.amsterdam@santiago.nl voor meer info.

Regio Bollenstreek/Rijnland organiseert elke laatste zaterdag van de maand een wandeling. Stuur een e-mail aan cmoring@kpnplanet.nl voor meer info.

Datum	Tijd	Plaats en locatie	Activiteit	Info*
1 apr.	11.00	Protestantse kerk in Groesbeek	Fietstocht (53km) en wandeltocht (14km)	regio.arnhem-nijmegen@santiago.nl
1 apr.		Den Haag	Voorjaarsbijeenkomst	regio.den-haag@santiago.nl
1 apr.	09.00	start Nuland	Fietstocht (65km)	regio.den-bosch@santiago.nl
2 apr.	11.30	Kathedraal, Roermond	Pelgrimsmis en voorstelling ONDERWEG	regio.limburg@santiago.nl
2 apr.		Amersfoort	Voorjaarsbijeenkomst	regio.midden-nederland@santiago.nl
9 apr.		landgoed Hackfort rond Vorden	Voorjaarswandeling	regio-oost-nederland@santiago.nl
21 apr.	19.30	Café Knooppunt Galder	Regiobijeenkomst	regio.breda-tilburg@santiago.nl
21-23 apr.		Pelgrimshoeve Kafarnaüm, Vessem	Fietsdriedaagse (55km, 85km en 65km)	pelgrimsweekenden@gmail.com
21-23 apr.		Sint Jacobiparochie	Fietsdriedaagse, info bij Marten Visser	kortmorn5@hetnet.nl
i.s.m. regio's Groningen/Drenthe, Friesland en Oost				
22 apr.		Den Haag	Rondleiding door het labyrint	regio.den-haag@santiago.nl
22 apr.		Goeree-Overflakkee	Wandel- en fietstocht	regio.rotterdam@santiago.nl
22 apr.		Omgeving Den Bosch	Regiowandeling	regio.den-bosch@santiago.nl
8 apr.		Omgeving Den Haag	Voorjaarswandeling	regio.den-haag@santiago.nl
6 mei		Omgeving Groningen/Drenthe	Veen/zand camino	regio-groningen-drenthe@santiago.nl
6-7 mei	08.30	Venlo, station	Pelgrimswandeltweedaagse op het Jacobspad	regio.limburg@santiago.nl
21 mei		Naardermeer	Wandelrondje Naardermeer	regio.midden-nederland@santiago.nl
27 mei		Den Haag	Voorjaarsfietstocht	regio.den-haag@santiago.nl
23 juli		Gaanderen	Viering Jacobsdag	regio.arnhem-nijmegen@santiago.nl
25 juli		Amersfoort	Viering naamdag Jacobus de Meerdere	regio.midden-nederland@santiago.nl
25 juli		Roermond	Jacobusdagviering, org.Broederschap H.Jacobus	regio.limburg@santiago.nl
25 juli		Pelgrimshoeve Kafarnaüm, Vessem	Jacobuswandeling	regio.zuidoost-brabant@santiago.nl

*Voor verdere contactgegevens van de regio's en meer informatie over de activiteiten, zie de desbetreffende regiopagina's op www.santiago.nl

Licht aan de horizon voor de Pórtico de la Gloria

Pelgrims die sinds 2009 arriveren bij de kathedraal in Santiago worden tot hun teleurstelling geconfronteerd met de aan het oog onttrokken Pórtico de la Gloria. Verslag van een ingrijpende restauratie.

De Colombiaanse schrijver Gabriel García Márquez bezocht in 1983 Santiago de Compostela en verwonderde zich toen al over deze stad van de bloeiende stenen: *'la ciudad de la piedra florecida'*. Uit alle voegen en gaten van de oude monumenten vechten planten zich een weg naar buiten. In een van de torens van de kathedraal groeide zelfs tot voor kort een boom. Sinds enkele jaren geeft de kathedraal zich niet meer volledig bloot. De aankomende pelgrims, vooral de recidivisten onder ons, weten niet precies wat ze zullen aantreffen bij aankomst op het Obradoiro-plein. Welk deel van de kathedraal zal nu weer afgedekt zijn? Wanneer is die restau-

ratie nu eindelijk klaar?

Kabaal

Toen ik in oktober 2011 mijn eerste camino wandelde stond de Romaanse Pórtico de la Gloria volop in de steigers en waren de prachtige Romaanse beelden gemaakt door maestro Mateo uit de twaalfde eeuw helemaal aan het oog onttrokken. Ter compensatie kon je toen in de crypte een driedimensionale film zien over de Pórtico de la Gloria. Prachtig, dat wel, maar een magere troost als je zo dicht bij de poort in het echie zit. Drie jaar later in juni 2014 stond ik daar weer en waren beide torens helemaal afgedekt en was het op het plein een hels kabaal van werkzaamheden. Het trefpunt voor felicitaties voor de aankomende pelgrims had zich verplaatst naar de trappen van het A Quintana-plein. Je kon toen wel, onder de Pórtico de la Gloria en door de steigers door, hier en daar een glimp opvangen van apostels, engelen en evangelisten. De grote Jezusfiguur, El Salvador, heb ik nog steeds niet in het echt gezien. Van de gehele poort is in de negentiende eeuw een gipsen afgietsel gemaakt dat in het Victoria and Albert Museum in Londen te bewonderen is. Deze operatie heeft overigens heel wat schade berokkend aan de Romaanse Pórtico.

Onderzoek tussen engelen en heiligen

Wat ik op mijn twee caminos gezien heb van de Pórtico de la Gloria waren slechts de onderzoekswerkzaamheden. In de periode 2009-2015 zijn vijftig specialisten uit de hele wereld aan het werk geweest om de oorzaken

Tympaan Pórtico de la Gloria, voor de restauratie.

Foto: Tieleke Huijbers

Detail Pórtico de la Gloria.

Foto: Tieleke Huijbers

van de slechte staat van de Pórtico in kaart te brengen. De grote boosdoener - vochtigheid - was niet zo moeilijk te achterhalen. Het dak van de kathedraal en de torens waren zo lek als een mandje, het water sijpelde regelmatig naar beneden en de vochtigheid tastte de beelden aan. Het onderzoek is ook gebruikt om te achterhalen hoe de beelden er oorspronkelijk uitzagen en welke pigmenten werden gebruikt om ze te beschilderen. Ana Laborde heeft de leiding over de restauratiewerken. In een kort filmpje uitgezonden door RTVE in augustus 2016 zie je haar zitten met een bouwvakkershelm op haar hoofd aan haar bureau midden op een stelling binnenin de Pórtico de la Gloria. Vanuit haar werkplek staat ze oog in oog met de 24 oudsten in de apocalyps en ziet ze het verval van heel dichtbij. De gezichten zijn zwart, de oorspronkelijke kleur zit verborgen onder een dikke laag stof die zo hard als steen geworden is. Spinnenwebben hangen van hun baarden; hun ogen, neuzen en wangen zijn afgebrokkeld. Hun goudkleurige gewaden zijn verworpen tot grijze lompen, waardoor ze er uitzien als middeleeuwse pelgrims die bezweet en vuil de kathedraal betraden. De beelden zijn letterlijk in staat van ontbinding. De Pórtico is een duistere, lugubere en vieze plek geworden, stelt Ana Laborde ons beeldend voor.

Kleuren weer tot leven brengen

Hier en daar zijn nog wat kleuren te zien, maar dat zijn meestal niet meer de oorspronkelijke kleuren aangebracht door maestro Mateo. In de loop der tijd zijn de beelden zo'n vijftien keer overschilderd.

Uit onderzoek is gebleken welke soorten pigmenten en bindmiddelen in de loop der tijd werden gebruikt en dat bij de oorspronkelijke kleurlaag kostbare pigmenten zoals lapis lazuli en bladgoud gebruikt werden. De restauratie zal slechts deels de eerste laag van maestro Mateo kunnen blootleggen. Wat we te zien zullen krijgen zijn de best bewaarde lagen van de kleuren uit verschillende tijdperiodes.

Het onderzoek en de restauratiewerken kosten 6 miljoen euro. De duur van de restauratiewerken is gepland op 18 maanden. Dit betekent dat we eind 2017 de Pórtico opnieuw - of in mijn geval voor het eerst - in al haar glorie en kleurenpracht zullen kunnen aanschouwen.

Klaar in het volgende Heilig Jaar

En hoe staat het met de rest van de kathedraal? Toen eenmaal bepaald is dat de beschadigingen en het verval van de Pórtico de la Gloria grotendeels te wijten was aan de slechte staat van het dak en van de torens, is besloten de gehele kathedraal een facelift te geven. Een analyse uitgevoerd in 2015 heeft een lijst opgeleverd van maar liefst 534 pijnpunten die de komende vijf jaar aangepakt zullen worden. De werken die wij pelgrims al aan de gang hebben gezien aan de torens, waren voornamelijk gericht op het wegwerken van beton dat er bij een vorige misplaatste restauratiebeurt in was gegoten om de boel bij elkaar te houden. Verder worden beschadigde stenen vervangen door nieuwe, wordt allerlei mos en groen weggehaald dat met de torens vergroeid was, tot bomen toe. Dit is nog steeds de eerste fase in een reeks van vier waarvoor in totaal 17 miljoen is uitgetrokken.

De werken zullen zeker nog tot 2021 duren. Dan moet alles toch echt klaar zijn. 2021 is namelijk het volgende Heilig Jaar. 🌸

De abdij is nooit ver weg

Het Monnikenpad rond de Egmond

Tweemaal loopt Freek van der Veen bij de Sint-Adelbertabdij in Egmond: alleen over het Monnikenpad, en in een groep tijdens een stiltewandeling.

Dat de route voor een deel over onverharde paden loopt, merk je al snel. Nog geen honderd meter na de start in Egmond-Binnen loop je in de modder en tussen de koeien. Maar de weg kwijtraken doe je niet, want deze is gemarkeerd met roodgele pijlen en de zo bekende contouren van het klooster blijf je zien. Er zijn drie routes die samen de naam Monnikenpad dragen. Ik liep het Binderpad.

Het bijna negen kilometer lange pad is vooral interessant vanwege z'n grote afwisseling, of zoals de website van Wandelnetwerk schrijft: '... vanwege beleefbare cultuurhistorie en mooie landschap'. De route voert je langs oude vaarten en over oude dijken, door het Noordhollands Duinreservaat en langs de Adelbertusakker. Verder kom je schulpwegen tegen, duinakkertjes, duinrellen, blekerijen en landgoederen uit de Gouden Eeuw.

Het landschap is sinds de tiende eeuw, wanneer zich hier mensen vestigen, sterk veranderd. De monniken van de abdij bouwden de eerste dijken om het gebied om de mensen te beschermen voor het regelmatig wassende water van het (te) waterrijke gebied. Ook waren ze actief bij het ontginnen van moeras en het graven van sloten en vaarten. De geschiedenis van het landschap in deze omgeving staat beschreven op de infopanelen die je onderweg tegenkomt. Ook vertellen ze over de drie Egmond: Egmond aan den Hoef, waar het Hoeverpad (10,7 kilometer) loopt, Egmond aan Zee met het Derperpad (7 kilometer) en Egmond-Binnen met het Binderpad (8,5 kilometer).

Sint Adelbert

In Egmond-Binnen is het klooster van Sint-Adelbert, de monnik die zich hier in het jaar 690 vestigt om samen met Willibrordus

'De contouren van het klooster blijf je zien.'

Foto: Freek van der Veen

het christendom te prediken. Om Adelbert kun je niet heen als je in Egmond bent. Veel herinnert hier aan de monnik die alleen al vanwege wonderen die aan hem worden toegeschreven geliefd was en werd vereerd. Zijn preken trokken veel toehoorders.

Toen graaf Dirk I zo'n kleine tweehonderd jaar na Adelberts dood zijn beenderen opgroef, wilde op die plek een bron op. Die bron bevindt zich nog steeds op de Adelbertusakker. Men beweert dat het bronwater genas van blindheid en ook hielp tegen geestesziekten. Nog steeds wordt de sterfdag van Adelbert in 740 elk jaar rond 15 juni herdacht in een speciale Adelbertusviering. Voor de honderden bezoekers en monniken uit de Egmonder abdij steeds een bijzondere ervaring. Op de plaats van de Adelbertusakker komen zij dan samen om te bidden. Voor de rest van het jaar is de akker een plek om uit te rusten en stil te zijn: om te bidden (een knielbankje bevindt zich voor een grote houten crucifix) en op adem te komen. Van de Adelbertusakker naar Egmond-Binnen en de abdij (met abdijkerk, -museum en -winkel, allemaal vrij toegankelijk) is het dan niet ver meer. 🌿

Voor meer informatie: Wandelnetwerknordholland.nl/themaroutes/monnikenpad

Stilteoefeningen rond het klooster

‘Als je wandelt heb je tijd om even stil te staan.’ Pelgrim Piet Vellekoop schreef deze woorden bij de stiltewandelingen, zoals deze worden georganiseerd vanuit de Benedictushof bij de Abdij van Egmond.

Stilte is vaak ver te zoeken in onze jachtige en lawaaiige maatschappij. Waar je ook komt, er is altijd geluid, muziek, stemmen, lawaai. Dit maakt dat je moeilijk stil kunt worden in jezelf. Velen zoeken dat wel en willen van tijd tot tijd op adem komen, onthaasten of zich bezinnen. Voor hen is dat precies de motivatie om op pelgrimsreis te gaan, om antwoord te vinden op vragen als: Wie ben ik? Wat wil ik eigenlijk met mijn leven? De Benedictushof vertaalde deze vragen in de organisatie van stiltewandelingen. Begeleidster Anky Floris benadrukt dat het beter is te spreken van ‘verstillende’ wandelingen. Je beoefent hiermee als het ware de stilte, je ‘bent’ in de stilte. We zijn daarbij op het goede adres, want het beoefenen van stilte is een van de kernbegrippen van de Benedictijnse spiritualiteit.

Terwijl de voeten lopen...

In een voorstelrondje vertellen de deelnemers iets over zichzelf aan de hand van een van de grond geraapt voorwerp. Met de wandeling begint ook de stilte, want vanaf nu mogen we niet meer praten. Je geeft je zo over aan jezelf, aan je gedachten. Je komt terug bij jezelf, je zoekt contact met je eigen stilte. ‘Terwijl de voeten lopen, kan de geest verstillen’, staat in de flyer. In een kleine kapel onderweg laten we de ruimte op ons inwerken, bezinnen we ons of komen we tot een onuitgesproken gebed. En er klinken woorden van dichter Marinus van den Berg: ‘Ik zou willen groeien in de stilte, zodat zij groeit in mij ... In de stilte die me dichterbij het fluisteren brengt van mijn hart’.

Wat vertelt jouw stilleven?

Foto: Freek van der Veen

Opdrachten

Het blijft niet bij wandelen alleen, want onderweg ontvangen we enkele verdiepingsopdrachten. Op deze vrijdag (eind november) schijnt de zon uitbundig. Anky laat ons stilstaan bij het licht, en vraagt: ‘Wat doet het licht met jou? Wat maakt jouw leven licht?’ Halverwege de wandeling daagt ze ons uit om aan de hand van een levensvraag een stilleven te maken met voorwerpen uit de natuur. Natuurlijk vertellen we elkaar wat ons stilleven vertelt. Terug in de Benedictushof is er alle gelegenheid om ervaringen uit te wisselen.

Kleine stap naar meer stilte

Het valt op hoe ieder – net als op de camino – open is naar elkaar. Hoe fijn het is om de rust te ervaren van het in stilte lopen, waarbij je alles voor even los mag laten. Dit alles als een kleine stap naar elkaar ontmoeten, naar meer stilte in je eigen leven. Dat is ook de ervaring van andere deelnemers die ooit deze wandeling maakten. Stilte moet je ervaren, dat is nauwelijks in woorden uit te drukken. Stilte is ‘zijn’, je bent als het ware de spiegel van de natuur. 🌿

Een verstillende wandeling

Elke laatste vrijdag van de maand, van 13.00 tot circa 15.00 uur
Aanmelden via:
ankyfloris@gmail.com
Cursusprogramma:
Benedictushof.nl/cursusprogramma/wandelingen

In het Compostelaregister worden de namen en gegevens opgenomen van santiagoogangers die een compostela hebben ontvangen. Dit certificaat wordt verstrekt namens de aartsbisschop van Santiago na een voltooide pelgrimstocht.

U wordt dringend verzocht uw compostela te registreren via de website. Na inloggen klikt u op

Mijn profiel en kunt u onder de tab *Register* en *Voeg registerregistratie toe* uw compostela aanmelden.

Tevens verzoeken we u een gescande versie of digitale foto van uw compostela te uploaden.

Registreren per post blijft mogelijk maar wordt niet aanbevolen. Stuur dan een kopie van uw compostela naar de ledenservice, vergezeld van een formulier dat u bij de ledenservice kunt aanvragen.

In de *Jacobsstaf* worden steeds de laatste aanvullingen gepubliceerd.

Rony de Jong, compostelaregister@santiago.nl | Marcel Hubers, compostelaregister@santiago.nl

Aankomst	Naam en woonplaats	Reis	Duur	Aankomst	Naam en woonplaats	Reis	Duur	Aankomst	Naam en woonplaats	Reis	Duur
2011				5-mei	Veerle Stevens, Budel	Voet	60	1-aug	J.A. Kwee, Delft	Voet	12
29-jun	Peter van Turnhout, Oss	Fiets	40	6-mei	Carla Kooiman, Hoorn	Voet		1-aug	T. de Pagter, Delft	Voet	12
26-aug	Menno Gibson, Amsterdam	Voet	30	8-mei	A. Heijens, Terneuzen	Voet	38	6-aug	Ronald Knol, 's-Gravenhage	Fiets	30
2012				9-mei	Annie Klink, Veenwouden	Voet		6-aug	Esther Pronk, 's-Gravenhage	Fiets	30
18-aug	Dirk Schaap, Huissen	Voet	5	9-mei	John van der Linden, Veenwouden	Voet		7-aug	Dolf Rijsdorp, Apeldoorn	Voet	11
2013				13-mei	Rieks Jansen, Emmen	Voet	100	8-aug	Leny Bakker, Hoorn	Voet	21
25-apr	Menno Gibson, Amsterdam	Voet	35	15-mei	Laus Koster, Montfoort	Voet	40	14-aug	A.F.A. Pieterse, Lisse	Voet	180
5-mei	E.G. Notkamp - Platvoet, Losser	Voet	11	15-mei	Tonny Koster, Montfoort	Voet	40	18-aug	Inge den Boer, Veere	Voet	37
8-jun	Gerard Vrijhoeven, Helmond	Fiets	35	17-mei	W.M. Jansen, Nieuwveen	Voet	94	22-aug	Leny Bakker, Hoorn	Voet	12
1-okt	Michiel van den Heuvel, Udenhout	Voet	49	17-mei	J.H. Jansen-van Beelen, Nieuwveen	Voet	94	22-aug	Aad Molenaar, Hoogkarspel	Fiets	37
2014				18-mei	Niek van der Linden, Houten	Voet	57	22-aug	Trudy Molenaar, Hoogkarspel	Fiets	37
4-mei	Maarten Toll, Helmond	Voet	34	19-mei	Ellen van der Pot, Cothen	Voet	32	4-sep	Daan Ellens, Rosmalen	Voet	15
25-mei	Erwin Been, Bergen op Zoom	Voet	31	19-mei	Bert Robben, Beugen	Voet	28	4-sep	Erik Loontjens, Maastricht	Voet	81
26-jun	Karin Meijering, Groningen	Voet	72	19-mei	Piet Wouters, Beugen	Voet	33	8-sep	Henk Rijken, Breda	Fiets	39
30-aug	Hans Verhagen, Zwanenburg	Fiets	35	20-mei	Nico Wageveld, Rockanje	Voet	13	8-sep	A.M. Rijken-Schelen, Breda	Fiets	39
28-sep	Menno Gibson, Amsterdam	Voet	25	21-mei	Mirjam de Haan, Leidschendam	Voet	36	10-sep	Leoni Altena - van der Mee, Vianen	Voet	13
1-okt	Thea Simons - Van Hoeven, Hilversum	Voet	15	22-mei	Ada Kwakkelstein, Vlaardingen	Voet	38	12-sep	Rinie Ramakers, Beesel	Voet	13
2015				27-mei	Martien Raben, Doetinchem	Voet	26	12-sep	R.H. Ramakers, Beesel	Voet	13
9-mei	Ad Verhaart, Fijnaart	Voet	15	2-jun	Brigit Smet, Breukelen	Voet	38	15-sep	Henri uit het Broek, De Lutte	Voet	145
9-mei	Anja Verhaart, Fijnaart	Voet	15	2-jun	Rob Wijs, Rotterdam	Voet	36	18-sep	Elly Derks, Amsterdam	Voet	21
4-jun	David Deijmann, Dokkum	Voet	96	5-jun	Rudy Arts, Vlaardingen	Voet	14	20-sep	Frank van Soeren, Groningen	Voet	97
19-jun	Hans de Krom, Gouda	Voet	38	8-jun	Anne-Marie Kruiper-Joore, Schoonhoven	Voet	35	21-sep	Jan Blomberg, Zwijndrecht	Voet	8
3-jul	Sylvia Evers, Hellevoetsluis	Voet	42	11-jun	Marianne Gijs, Middelburg	Voet	35	21-sep	Johan Ebbelink, IJsselstein	Voet	12
16-jul	Harma Delger, Groningen	Voet	130	12-jun	Frans Bockx, Alphen aan den Rijn	Fiets	30	21-sep	Jenny Ebbelink-van den Bergh IJsselstein	Voet	12
25-jul	Jac Broers, Minderhout	Voet	110	12-jun	Pim Korte, Zandvoort	Voet	10	23-sep	Bert van Ee, Zeist	Voet	10
7-aug	M. Westerhof Meppel	Voet	12	15-jun	Vincent Blom, Zevenaar	Voet	30	25-sep	Theo Frieling, Apeldoorn	Voet	7
25-sep	Leon van Corven, Tilburg	Fiets	55	21-jun	Marcel Hannink, Neuenhaus	Voet	126	25-sep	Angela Frieling-Goossen, Apeldoorn	Voet	7
25-sep	Wilma van Corven - van der Meer, Tilburg	Fiets	55	21-jun	Elise Wassink, Neuenhaus	Voet	126	26-sep	Robert Bouwman, Kortenhoef	Voet	30
5-okt	Ron Bakx, Purmerend	Voet	35	24-jun	Truus de Heer, Spanbroek	Voet	146	27-sep	Jaap de Rooij, Goes	Fiets	39
9-okt	Marcel Bollema, Zwolle	Voet	21	27-jun	Daan van de Par, Nieuw-Vossemeer	Voet	35	27-sep	Thea Simons - Van Hoeven, Hilversum	Voet	18
13-okt	Corry Janse, Almen	Voet	28	7-jul	Johan Bok, Kaatsheuvel	Fiets	22	27-sep	Ria Spithoven, Utrecht	Voet	13
2016				7-jul	Nico Seré, De Meern	Voet	84	29-sep	Dan Korving, 's-Gravenhage	Fiets	27
20-apr	Henri Vernooij, Laren NH	Voet	29	7-jul	Herman Vehof, Borne	Fiets	10	30-sep	Marianne Elsenaar, Eindhoven	Voet	42
2-mei	Willem de Jong, Sassenheim	Voet	12	22-jul	Patricia Lazeroms, Zegge	Voet	123	30-sep	Theo de Jongste, Geldrop	Voet	118
5-mei	Wim Snippe, Zwolle	Voet	33								

Aankomst	Naam en woonplaats	Reis	Duur	Aankomst	Naam en woonplaats	Reis	Duur	Aankomst	Naam en woonplaats	Reis	Duur
30-sep	Nic van der Riet, Amsterdam	Fiets	29	16-okt	Dyon Beerens, Tilburg	Fiets	25	26-okt	Petrus van de Laak, Berlicum	Voet	6
1-okt	Riet Becks-van Gerven, Vlijmen	Voet	109	16-okt	F.I. van Boekel, Tilburg	Fiets	27	27-okt	Els Kassenaar-Goedvriend, Leusden	Voet	14
1-okt	Peter Kingma, Drachten	Fiets	31	17-okt	Henri Vernooij, Laren NH	Voet	33	27-okt	Auke Spijkerman, Rotterdam	Voet	109
1-okt	P. Kingma, Smilde	Fiets	31	17-okt	Marjolein Vernooij, Laren NH	Voet	39	27-okt	Tiny Wilms, Steyl	Voet	39
1-okt	Peter Siemons, Kessel	Voet	109	19-okt	Baltus van Laatum, Amsterdam	Voet	90	28-okt	Theo Spoor, Papendrecht	Voet	6
3-okt	Aart van de Bovenkamp, Veenendaal	Voet	31	19-okt	W. Rovers, Bergschenhoek	Fiets	100	30-okt	Nico Poorthuis, Oldenzaal	Voet	27
3-okt	Coert Pasmans, Heerlen	Voet	37	19-okt	Nanda Scheerder, Huissen	Voet	40	2-nov	Iva Janoutová, Ophemert	Voet	42
5-okt	Kees Bartels, Voorburg	Voet	54	20-okt	Ad van den Bovenkamp, Veenendaal	Voet	102	2-nov	Berry Lammertink, Ede	Voet	96
5-okt	Gabriel van de Luitgaarden, Heeze	Voet	35	20-okt	Susan Peeters, Nijmegen	Voet	51	2-nov	Sacha Schoeman, Zetten	Voet	5
6-okt	Cor Rensen, Etten-Leur	Voet	14	21-okt	Hans Kassenaar, Leusden	Voet	95	2-nov	Leen van Stijn, Ophemert	Voet	42
8-okt	Anita Kokkeler-Gibbon, Wageningen	Voet	8	21-okt	D. Wilbers, Leeuwarden	Voet	72	3-nov	Irma Mombarg, Haarlem	Voet	114
9-okt	Paul Dobbelaar, Breukelen	Fiets	36	23-okt	S.J.M. van Beckhoven, Valkenswaard	Voet	35	4-nov	Daan Ellens, Rosmalen	Voet	7
9-okt	Lambert de Haas, Helmond	Voet	65	24-okt	An Pikker-Salari, Culemborg	Voet	38	6-nov	Brigitte Scholten, Hengelo OV	Voet	
10-okt	Mia Wijten-Withagen, Castricum	Voet	122	24-okt	Mieke Trimbach, Uden	Voet	39	9-nov	Marcel van Bommel, Pijnacker	Voet	65
13-okt	Tjerk van der Meer, 's-Gravenhage	Voet	100	24-okt	Harriet van Velthoven, Leiden	Voet	32	9-nov	Margriet Tomlow, Pijnacker	Voet	65
13-okt	Frea Stetter, Rotterdam	Voet	35	25-okt	Marleen Derks, Overasselt	Voet	32	11-nov	Greult de Haan, Beekbergen	Voet	82
14-okt	Iei Coppes, Grubbenvorst	Voet	4	25-okt	C.C. van Nahuys, Ede	Fiets & Voet	88	4-dec	Cees Biezeno, Bloemendaal	Voet	124
14-okt	Rutger Klauwers, Santpoort-Noord	Fiets	50	26-okt	Boris van de Laak, Berlicum	Voet	6	17-dec	Leo Klaver, Enschede	Voet	108

(advertentie)

FIETSVVERVOER
SOETENS

www.fiets-vervoer.nl

Fietsvervoer...
uw fiets retour
naar Nederland en België!

Uw fiets retour vanuit Santiago de Compostela naar Nederland en België!

In samenwerking met hotel México verzorgt Soetens Fietsvervoer wekelijks het vervoer van fietsen en bagage vanuit Santiago de Compostela naar Vessem (bij Eindhoven). Vanuit het distributiecentrum leveren wij uw fiets door geheel Nederland en Vlaanderen thuis af. Wilt u een gedeelte van de route afleggen, of strandt u onderweg: ook dan verzorgen wij vervoer van uw fiets naar huis terug. U betaalt voor stalling in Santiago de Compostela, vervoer naar huis en verzekeringen eenmalig €131,- incl. btw. Wij verzorgen ook fietsvervoer vanuit Rome, Avignon en Girona.

Tevens vervoeren wij uw fiets vanuit Nederland naar een door u opgegeven adres. Zie het nevenstaande kaartje voor ons hele werkgebied.

Bezoek ons **partnerhotel Zuharpeta** in St. Jean Pied de Port

- gratis fietsstalling
- wasserette
- supermarkt en bakkerij
- apotheek en dokter
- VVV-kantoor
- massage

<http://gitezuharpeta.wifeo.com>

Soetens Fietsvervoer
E-mail: soetens@wilcotransport.nl

www.fiets-vervoer.nl

Tel: 0031(0)497 842844
Gsm: 0031(0)6 10501014

Camino clean

*Voormalige apotheek
(1841) in Jerez de la
Frontera. De apotheek
bevindt zich in Palacio
de Villavicencio in de
Alcázar de Jerez de la
Frontera.*

Foto: Diego Delso (Delso,photo)

Het staat in *Praktisch Pelgrimeren* en vrijwel alle andere handleidingen voor de camino: neem niet alleen pleisters, maar ook vol-doende geneesmiddelen mee. Dus, hup in de rugzak: insuline, een astmapuffertje, wat Tramadol (pijnstiller) en, je weet nooit op deze leeftijd, een paar Meldonium-pillen (bloeddrukverlager). Beter mee verlegen dan om verlegen.

Maar wacht eens even. Heeft die wandelaar wel diabetes, astma en/of hartritmestoor-nissen? Al die medicijnen staan namelijk op de WADA-lijst van verboden middelen. Gewoon doping dus. In de Tour de France schrijft de ploegarts wel een receptje voor die 'medicijnen'. Wielrenners hebben er speciaal voor en tijdens zware etappes last van. Zeer toevallig. En al die duursporters, pardon, pelgrims, op de camino? Die zouden nooit niks gebruiken? Die spullen bestaan en dus worden ze gebruikt. Ook op de camino. Het aantal *farmácias*, in de kleinste dorpjes langs de camino, is verbazingwekkend, zeg maar zorgwekkend. Die leven echt niet van de luierverkoop. In een Spaanse apotheek is ook nog eens veel meer te koop dan in een Nederlandse. Zeer gebruiker-vriendelijk.

En dan hebben we het nog niet gehad over de voorbereiding. Tussen je vijftiengste en je vijfenzestigste verlies je alleen maar spier-massa. Dan is het niet meer dan redelijk om daar voor vertrek wat aan te doen. Dus wekelijks naar de sportschool. Maar dat schiet niet op. Met een beetje anabole steroïden

gaat dat een stuk beter. Schichtig op fluister-toon de krachttrainer aanschieten is nergens voor nodig. Een receptje van dokter Google is zo gevonden. Niet te duur en toegezonden in neutrale verpakking.

Een xtc-sabbeltje kan nooit kwaad om de stemming erin te houden. Een neefje of kleinzoon met een tijdelijk zakgeldtekort regelt zo een handje xtc-pillen. Wel voorzichtig doorsnijden om de dosering te halveren. Indien de jeugdige leverancier betrouwbaar blijkt, kan hij waarschijnlijk ook wel aan een beetje amfetamine komen (goed voor het uithoudingsvermogen). En met wat zoeken vind je wel een ernstig zieke vriend die je een paar morfinepillen of een beetje methadon meegeeft.

Doordat in de beroepswielrennerij tegenwoordig veelvuldig op epo wordt getest, zit er in die handel flink de klad. Dat schept weer mogelijkheden voor amateurs op de camino. Dokter Google heeft ook hier ruime keus. En dat is dan alleen nog maar wat een keurig blad als de *Jacobsstaf* kan, mag of wil afdrukken.

Met de toenemende prestatiedrang en leeftijd van de caminogangers gaan mensen vreemde dingen doen. Een kat in het nauw - dit is echt m'n laatste caminokans - slikt rare pillen.

Gelukkig onderkent de Xunta de Galicia het probleem. Ze herstelt een oude traditie in ere. Vroeger werden pelgrims verplicht zich in de beek bij Lavacolla - net voor de Monte Gozo - degelijk af te soppen. Alleen 'schone' pelgrims waren welkom in Santiago. Vanaf begin 2018 wordt op datzelfde punt van alle passerende pelgrims een bloed- en een urinemonster genomen. Alleen pelgrims die 'clean' zijn, ontvangen de volgende dag op het pelgrimskantoor hun compostela.

Of, zoals de bisschop het bondig samenvatte: 'Een volle aflat met een lege dope-spuut, dat gaat niet gebeuren!' 🍴

Het Nederlands Genootschap van Sint Jacob

is de vereniging van en voor belangstellenden in de pelgrimstocht naar Santiago de Compostela.

Lidmaatschap aanmelden en opzeggen

Voor ons is het prettig als u zich als lid aanmeldt via de website santiago.nl. Klik op *registeren/lid worden* en vul het webformulier in. Het lidmaatschap loopt per geheel kalenderjaar. Eventueel opzeggen voor 1 december via de website (Mijn profiel onder de tab lidmaatschap). De contributie kunt u bij aanmelding via de website direct betalen. Mocht het voor u niet mogelijk zijn zich via onze website aan te melden, dan kunt u dat ook bij een van onze informatiecentra doen. De contributie wordt dan achteraf gefactureerd. Nieuwe leden ontvangen bij inschrijving gratis een pelgrimspas. Per 1 januari 2017 bedraagt de contributie 24 euro inclusief het abonnement op de *Jacobsstaf*. De contributie voor een 'inwonend lid' bedraagt 15 euro zonder de *Jacobsstaf*. Inwonende leden jonger dan 18 jaar betalen geen contributie. De bedragen kunnen jaarlijks worden aangepast. De jaarlijkse contributie wordt automatisch geïncasseerd.

Het Genootschap is gevestigd in:

Het Huis van Sint Jacob:

Janskerkhof 28A, 3512 BN Utrecht
Tel: 030 23 15 391
E-mail: info@santiago.nl
Website: www.santiago.nl (via de webwinkel kunt u de pelgrimspas en gidsen aanschaffen).

Het Genootschap heeft twee pagina's op Facebook: Nederlands Genootschap van Sint Jacob (openbaar) en Camino de Santiago NGSJ (besloten).

De ledenadministratie is telefonisch bereikbaar op maandag en dinsdag tussen 9 en 12 uur. Of per e-mail: administratie@santiago.nl.

Voor vragen over de webwinkel is de ledenservice iedere maandag telefonisch bereikbaar van 10 tot 14 uur. De ledenservice probeert alle e-mail binnen 48 uur te beantwoorden.

Bankgegevens

NL53 RABO 030 2573 917 (BIC: RABO NL2U)
t.n.v. Nederlands Genootschap van Sint Jacob.

Informatiecentra

In onze informatiecentra helpen ervaren pelgrims u op weg.

Het Huis van Sint Jacob Utrecht (adres zie boven)

Openingstijden: dinsdag van 14 tot 16 uur,
donderdag van 14 tot 16 en van 19 tot 21 uur en
vrijdag van 10 tot 12 uur.
Elke tweede en vierde zaterdag van de maand
van 11 tot 15 uur.

Vessem

't Atelier van de Pelgrimshoeve Kafarnaüm,
Servatiusstraat 11, 5512 AJ Vessem (NB).
Openingstijden: elke tweede, derde en vierde
zaterdag van de maand van 11 tot 15 uur.

Sint Jacobiparochie

"De Groate Kerk", Oosteinde 1, 9079 KZ
St Jacobiparochie (Frl). Openingstijden:
elke tweede en vierde zaterdag van de maand
van 11 tot 15 uur.

Aanwijzingen voor de auteur

Bijdragen voor de *Jacobsstaf* zijn welkom. U kunt ze in Word sturen naar redactie@santiago.nl. De redactie kan niet alles plaatsen en moet soms een keuze maken. Foto's kun u sturen via www.wetransfer.com (liefst in zo hoog mogelijke resolutie). Meningingen van auteurs vallen buiten verantwoordelijkheid van redactie en uitgever.

Advertenties

Advertenties van producten en diensten gericht op onze doelgroep kunt u inzenden via administratie@santiago.nl. Tarieven op aanvraag. Eerdere edities van de *Jacobsstaf* zijn via het Informatiecentrum te bestellen of te raadplegen via de website santiago.nl (Mediatheek en bij 'type' *Jacobsstaf* aanvinken).

Bestuur

Joost Bol (voorzitter), Simone Aarendonk (secretaris), Jan Kousemaker (penningmeester), Monique Walrave, Henk van Dam, Lidwien Meijer, Suzanne van der Beek, Maarten Hoek en Tineke ten Bulte (leden).

Ereleden

Bas Brouwer, Koen Dirksens, Herman Gresnigt †, Jan van Kempen †, Mireille Madou, Jacobus van der Werff † en Annet van Wiechen.

Regionale afdelingen

De zestien regio's van het Genootschap bieden een variëteit van activiteiten en gelegenheid tot ontmoetingen tussen beginnende en ervaren pelgrims. Voor meer informatie en adressen zie: www.santiago.nl (Regio's onder tabblad *Het Genootschap*).

Werkgroepen

Het Genootschap kent een aantal werkgroepen. Zie: www.santiago.nl (Groepen onder tabblad *Het Genootschap*).

Stichting Pelgrimsvrienden van Sint Jacob

De Stichting richt zich op het financieel steunen van een aantal specifieke activiteiten die samenhangen met het pelgrimeren naar Santiago de Compostela. Meer informatie op www.pelgrimsvrienden.nl

Jacobsstaf

is het orgaan van het Nederlands Genootschap van Sint Jacob en verschijnt viermaal per jaar.
ISSN 0923-11458.
© Nederlands Genootschap van Sint Jacob.

Redactie

André Brouwer (hoofdredacteur), Jasper Koedam (eindredacteur), Tieleke Huijbers (fotoredacteur), Karline Vandenbroecke (redactiesecretaris), Freek van der Veen, Ad Gruijters en Harry Keijzers.

Redactieadres

Janskerkhof 28A, 3512 BN Utrecht
E-mail: redactie@santiago.nl

Vormgeving

Coco Bookmedia, Amersfoort

Druk

Drukkerij Wilco, Amersfoort

Foto achterzijde: Monte do Gozo.

Foto: Maarten Hoek

(www.greatphotos.eu/camino>wachtwoord: buencamino)

Een omweg waard

Monte do Gozo, berg van vreugde: iedere pelgrim kent deze berg. De grotere routes gaan allemaal hierlangs naar Santiago de Compostela. Een van de dingen die over deze berg gezegd wordt, is dat je vanaf hier de kathedraal al kan zien. Alleen als je de route volgt via de Ermida de San Marcos en doorloopt om langs de enorme *albergue* naar de stad te gaan, dan zie je de kathedraal pas veel later. Tijdens mijn eerste bezoek - als toerist - aan Santiago zag ik al ansichtkaarten van een standbeeld van twee vermoeide, blij pelgrims. Dat beeld wilde ik zien. Navraag leerde mij dat het op de berg was. We zijn daar naartoe gereden en vanaf dat punt heb je inderdaad een mooi uitzicht over de stad en zie je in de verte de kathedraal liggen. De meer dan manshoge beelden zijn imponerend. Nadien ben ik hier altijd langsgesegaan om Santiago eindelijk te kunnen zien.

Als je deze beelden en het uitzicht wilt zien dan ga je bij binnenkomst van het complex van Monte do Gozo bij de Ermida de San Marcos niet rechthout, maar schuin linksaf. Je laat het pompeuze pauselijke monument links liggen en gaat door het veld; je steekt een weg over en bij de parkeerplaats volg je een grindpad omhoog. Vervolgens houd je rechts aan en je ziet de beelden en het uitzicht over de stad. ☼

Maarten Hoek

Met ingang van dit nummer verzorgt Maarten Hoek de achterkant van de *Jacobsstaf*. Hiervoor put hij uit zijn omvangrijke collectie caminofoto's.

